

پر رسنیو د نامسلکیتوب اغېز

(مسلکیتوب د معیاریتوب پر لور)

لیکوال او خپرونکی: محمدخان ذهین

Ketabton.com

پر رسنيو د نامسلکيتوب اغېز

(مسلکيتوب د معياريتوب پر لور)

ليکوال: محمد خان ذهين 0781997120

خپرنډوی: د افغانستان ملي تحريک

چاپ کال: ۱۳۹۸ ل / ۲۰۱۹ ز

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چاپ وار: لومړی

د خپرنډوی د خپرونو لړ: (۱۵۵)

د دې کتاب د چاپي، کاپي، انلاين او بل هر ډول خپراوي حقوق له خپرنډوی سره خوندي دي

برېښنايي پته: www.melitahrik.com

ڊالی

خپل درون پلار جان، عزتمندی مورجاني، خوږو خوږندو او گرانې
کورودانې ته، چې تل یې په دعاوو کې یاد ساتلی او په مینه یې پاللی یم!
خپلو ټولو درنو استادانو او مسلکي ملگرو ته، چې د دې اثر په اړه څېړنه
او لیکنه کې یې مرسته راسره وکړه!

خپلو ټولو هم فکرو او مخالف فکرو ته؛ ځکه همفکرو هڅولی او
مخالف فکرو مې بیا روحیه کې د مبارزې ځواک پیاوړی کړی.

م. ذهین

یو مسلکي گام

مسلکیتوب یو داسې اصل دی، چې په هر مسلک او کسب کې د نوښتونو، پنځونو او کیفیت لوړېدو لامل کېدای شي. هغه څه چې یو مسلکي شخص پخپل مسلک یا کسب کې پېژني او پرې پوهیږي، یو اماتور یې په اسانه نه شي درک کولای. د خوشحال بابا دا خبره چې «هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره کنه» د دې خبرې ښه دلیل دی.

رښتیا هم انسانان د مختلفو ذکاتونو لرونکي دي او رب هر چاته یو استعداد ورکړی. دا چې څوک له خپلې وړتیا څنگه او په څه کې کار اخلي، د شخص خپل انتخاب دی. پوهان هم دا حکم کوي چې د مسلک په انتخاب کې د شخص لېوالتیا خورا مهمه ده. په واقعیت کې همدا لېوالتیا په اړونده مسلک یا کسب کې د هغه د استعداد د لا غوړېدا او بالاخره د گټو بریاوو لاره هواروي. ژورنالېزم د بشري علومو یوه داسې څانګه ده، چې له گټو اړخونو او له گټو نورو علومو سره اړیکې لري. معنا دا چې د دې علم زده کړه او بیا په عمل کې پلي کول اوږد مزل غواړي. دا د یو دوو کلونو او د څو مسلکي کتابونو په لوستلو نه خلاصه کیږي. یو ژورنالېست باید نه یوازې دا چې د دې پراخې حوزه د علمي او مسلکي زده کړې لپاره د پوهنتونونو او علمي مراکزو په چوکاټ کې درس ووايي، بلکې عملاً څو-څو کاله له رسنیو سره دنده ترسره کړي، څو د مسلکیتوب له هر معیار سره برابر شي.

په رسنیز ډګر کې د مسلکي توب اصل له دې اړخه هم مهم دی، چې په مرسته یې د رښتۍ د بقا زمینه برابرېږي. یا په بل عبارت د مسلکي اشخاصو شتوالي د رښتۍ د لوړ کیفیت نشراتو سبب ګرځي، لوړ کیفیت نشرات د مخاطبانو (لیدونکو، اوریدونکو یا لوستونکو) زیاتوالي تضمینوي او څومره

چې د مخاطب د کمیت گراف لوړیږي، نو هومره د رښتۍ بازار یا مارکېټ ښه کیږي.

په افغانستان کې تېرې دوه لسیزې د مطبوعاتو څرنگوالي د کمیت له پلوه بې ساری وو، خو د کیفیت او معیار له اړخه له گټو نیوکو سره مخ دي، مگر خومره چې مطبوعاتي ادارو کې د مسلکیتوب تله درنیري، نو هومره یې کیفیت لوړیږي او د گوټیونې ځای کمیږي. دې کې شک نشته چې د هر کار پیل د خنډ او خنډ لرونکی وي، د افغانستان مطبوعات هم له یوې اوږدې مودې وروسته داسې مهال بیا وټوکېدل، چې مطبوعاتي ټکنالوژي خورا پرمختللې او په نړۍ کې مطبوعاتي سیالي ډېره گرمه شوې. په داسې یوه حالت کې د مسلکیتوب اصل ته پام تر بل هر وخته ډېر اړین دی. مسلکي ژورنالېستان خپلو مسلکي اخلاقو، ملي ارزښتونو او ملي گټو ته په کلک تعهد د هېواد مختلفو رسنیو کې په کار کولو سره کولای شي، چې له یوه پلوه په داسې یو رقابتي حالت کې د افغانستان د رسنیو د بقا تضمین کړي او له بل اړخه پخپلو مطبوعاتي فعالیتونو د ځینو مغرضو بهرنیو رسنیو پر وړاندې د ملت د افکارو د منحرف کېدلو مخه ونیسي.

په ژورنالېستیک ډگر کې د مسلکیتوب اصل د اهمیت او څرنگوالي په اړه د ښاغلي محمدخان ذهین دا هڅه ځکه بې اهمیت نه ده، چې نوموړي د یو مسلکي ژورنالېست په توگه د افغانستان په رسنیو کې دا تشه درک کړې او د څېړنې او مطالعې په رڼا کې ځانگړې سپارښتنې او وړاندیزونه مطرح کړي دي. د ښاغلي ذهین په عمر، علم او قلم برکت شه او ذوالجلال مو دې دا ارمان پوره کړي، چې په هره علمي حوزه او څانگه کې د داسې مسلکي او متخصصو اشخاصو لرونکي شو، چې له علم او فېضه یې ټولې نړۍ ته گټه ورسېږي.

پوهنیار یحیی یعقوبي

د لغمان پوهنتون د ژورنالېزم پوهنځي استاد

مسلكيتوب د معياريتوب لپاره

په بېرته پاتو او مخ پر ودې هېوادونو کې د ملي پرمختگونو په چارو کې د رسنيو او ژورنالېستانو ونډه يو ډېر مهم او جدي بحث دی.

ترسره شوې څېړنې ښيي، چې د دوهمې نړيوالې جگړې وروسته غېريزو او چاپيزو رسنيو د بشري ټولنې په هر اړخيزو پرمختگونو کې ستر رول لوبولی.

هغه هېوادونه چې اوږدې جگړې يې تجربه کړي او يا اوس هم جگړه په کې روانه ده، سولې او بيا رغونې ته د رسېدو لپاره تر هر څه وړاندې ذهنيت جوړونې ته اړتيا لري؛ ځکه رسنۍ او ونډه يې سولې او بيا رغونې ته د رسېدو لپاره ډېره اړينه او اغېزمنه ده.

په رسنيو کې مسلک او مسلكيتوب په داسې يو مهم پړاو کې خپل ارزښت څرگندوي، چې بشري ټولنې په دغه ډول مهمو او حساسو پړاوونو کې مسلکي او اخلاقي تبليغاتو باندې د خبرېدو ترڅنگ عامه پوهاوي ته اړتيا لري.

نن سبا چې د چاپي او غېريزو رسنيو ترڅنگ د انځوريزو رسنيو بازار ډېر تود دی، خلک اطلاعات او د خبرونو تفصيل، تفسير او بېلابېل تعبيرونه ترلاسه کوي؛ رسنۍ کولای شي له دغې لارې د خلکو پاملرنه ځانگړو مسلو ته وروگرځوي. يوه موضوع مهمه او بله يې اهميته کړي، خو دا کار هغه ژورنالېست کولی شي، چې مسلکي زده کړې ولري او په علمي او سيستماتيک ډول د عامه افکارو په مدیریت پوه شي.

دا کتاب چې د ځوان او تکړه ژورنالېست محمدخان ذهين څېړنه او ليکل شوی اثر دی، تر ډېره بريده يې مسایل په همدې موضوعاتو څرخي.

ليکوال په دې کتاب کې پر رسنيو او عامه افکارو مدیریت کې مسلکیتوب او نامسلکیتوب باندې تمرکز کړی دی. د کتاب په بېلابېلو څپرکو کې د مسلکیتوب اړتیا، د نامسلکیتوب بدې اغېزې او مسلکیتوب سره د نامسلکیتوب پرتله ییزه څېړنه شوې ده. د دې سربېره د مسلکي اشخاصو ځانگړتیاوې او لاسته راوړنې په ډېره ښکېلې بڼه بیان شوي دي.

دا کتاب نه یواځې ځوانو ژورنالېستانو لپاره یو ښه لارښود کېدای شي؛ بلکې د رسنيو خاوندانو ته هم په کې د پرمختګ او ښه والي لپاره ډېر څه شته، چې د مسلکي کسانو په استخدام کې ترې گټه واخلي.

افغانستان کې چې د ژورنالېزم مسلک ته درناوی کمزګه شوی او په رسنيو تر ډېره بریده نامسلکي خلک د اړیکو او مناسباتو له مخې ټاکل کېږي، په داسې موضوع څېړنه او د اثر لیکنه ډېره اړینه وه، نو ویلی شو چې دا کتاب د وخت او اړتیاوو پام کې نیولو سره لیکل شوی دی.

په ټوله کې کتاب یو مهم او ارزښتمند اثر دی، چې د رسنیزو فعالیتونو د یوې خاصې دورې د ارزونې او محاسبې له مخې لیکل شوی دی.

د کتاب لیکوال ښاغلي محمدخان ذهین ته د لا ډېرو بریاوو غوښتنه کوم او ځوانو ژورنالېستانو او خبریالانو ته د دې کتاب د دقیقې مطالعې وړاندیز کوم.

وما توفیقی الا بالله

محمد بشیر هاتف

د ژورنالېستانو شورا مرستیال او د ژوندون نړیوال راډیو ټلوېزیون د نشراتو رییس

مسلکیتوب او بریالیتوب

ټوله کې د زنده گۍ تېرول دوه ډوله دي؛ یو منظم او بل یې غیر منظم. دواړو چوکاټونو کې ژوند کوونکي خپل عمرونه خوري او په خواری د خپلې زنده گۍ د پای لپاره شپې سبا کوي، خو د دغو دواړو ژوند کوونکو د خوند اخیستنې کبف بیا توپیر کوي.

د خواری کار مزېدار او پایلې یې په خوندونو سینگار وي؛ ځکه خو په فکرونو بیا خومار بهار وار له مخه پرې په مینه د گل گوزار کوي.

دغه خواری یې زنده گۍ لپاره د سکون لامل ګرځي، چې زیارکښ کس په کې بیا لکه مرغۍ په شنې غونډۍ ناست خپلې شاعرانه ترانې زمزمه کوي.

بل یې غیر منظم خلک دي، چې په لوی لاس یې ځانونه د جنت په څېر له ښکلي ژونده بې برخې کړي. د دوی په دغه ژوند کې هره وفا جفا او هره دعا یې خطاء بلل کیږي؛ ځکه اول سر نه چې خطر سره په هنر مزل ونه شي، د ژوند اثر کم او اکثره وخت له ستونزو سره په کې ټکرې رامنځته شي.

منظم والی دومره اسان کار هم نه دی، چې هر څوک دې پرې د خوند شخوند ووهي؛ ډېر تکلیفونه او شبگیرونه غواړي، خو ځنګل په بڼ باندې بدل شي.

منظم والی یواځې دا نه دی، چې یو څوک دې اوتو کړی لباس واغوندي او چپه کاڼل دې وګرځي.

د ښکلا د سلیقې اطلاق په باطن او ظاهر دواړو باندې کیږي.

د منظم والي لپاره په ظاهر او باطن دواړو باندې کار په کار دی، خو د انتظار ترڅنګ له علم او هنر وروسته ټولنه کې د پیاوړي کس اعتبار خپل شي.

لکه مخکې چې مې وویل، د منظم والي په چاره کې بیا دومره ستر ځواک پروت دی، چې ځنګل پرې د بڼ ښکلی نوم گټي، خو هر څوک نشي کولای چې دغې چارې ته خپله پوزه توره کړي؛ ځکه له ځنګله بڼ جوړول

ځانگړې پوهنې او مسلکيتوب ته اړتيا لري، چې پرته له مسلکيتوبه کېدای شي د ځنگل ونې ختمې او په کوم سپېره ډاگ بدل شي.

د تصور په ښېبڼه کې د مسلکيتوب اصل مخته راوړل او بيا چارې ترسره کول خلکو ته دا ځواک ښيي، چې د ډگر په لومړي کتار کې د برياليتوب سريندې وغږوي.

موږ چې نن سبا خپلو دندو کې لکه مېلمان داسې زړه نا زړه مخته ځو، د علت يوه ريښه يې همدې نامسلکيتوب پورې تړلې؛ ځکه کله چې يوه برخه کې زده کړې او په بله برخه کې دنده ترسره شي، د ځواک اعتبار له لاسه وځي. بيا لويې څه چې وړې برياوې هم په اسانۍ نه شي ترلاسه کېدای.

له همدې امله خو نن د ژورنالېزم ترڅنگ په گڼ شمېر نورو مسلکونو د خلکو اعتبار کم شوی؛ ځکه دوی د يوې برخې په خبرېدو په ټوله مانا مسلک باندې د پوهېدو ټټر وهي، خو د مسلک له سمندري ژوروالي او اسماني لوړوالي ناخبره پاتي.

دلته رسنيو د کميت له پلوه ډېره وده وکړه، خو په کيفيت يې بيخي مرگ خپلې پنڅې ښخې کړي.

د رسنيو ډېرښت او د مسلکي وگړو کمښت دغې ناروا ته زمينه برابره کړه، چې ډېری خلک د رسنۍ او ژورنالېزم څخه زړه توري شي، نو زما په دې موضوع څېړنه او کتاب ليکنه له همدې امله وه، چې د خلکو منفي ذهنيت له سپېڅلي مسلک څخه لرې او د هغه اردو متل په بنياد، چې ((دوده کا دوده اور پانی کا پانی)) راښکاره شي.

له کله نه چې مې ژورنالېزم برخې ته په مسلکي ډول مخه کړه، ترې وړاندې په ترسره شويو عملي کارونو کې ډېرو نيمگړتياوو ته متوجه شوم. هماغه وو چې ژورنالېزم مسلک ته په راتگ سره مو د راتلونکو نورو زياتونو مخنيوي لپاره يوه ډله رامنځته او مسلکيتوب لپاره مو فکري کمپاين پيل کړ. دا چې د ژورنالېزم

ډگر ډېره برخه نامسلکو اشغال کړې وه، زموږ دغه چاره د ډېرو په سترگو ښه نه لگېده، خو د ځينو مسلکي کادرونو او استادانو کورودان، چې بېلابېلو برخو کې يې زموږ ملا وتړله.

”پر رسنيو د نامسلکيتوب اغېز“ کتاب لپاره مې څو کاله څېړنې، مرکې او مطالعې وکړې.

ما په عملي ډگر کې د خپلو هڅو سربېره د محصلې او ورپسې د استادۍ تجربې دغې کتاب سره ملگرې کړې. وروسته په ژوندون نړيوال راډيو - ټلوېزيون کې د نيوز منېجرۍ له تجربو مې هم ورته ډېر څه ترلاسه کړل، خو د کتاب معياريتوب لپاره مې دغو تجربو باندې د بسنې کرښه راکش نه کړه؛ بلکې د خپل هېواد له مسلکي تجربه کارو کادرونو ترڅنگ د ځينو بهرنيو هېوادونو د ژورنالېزم تجربه کاره استادان مې په بېلابېلو ښو وېوښتل، خو د دغې کتاب د مالوماتو بډاينې لپاره خپله وجييه ترسره کړم.

دا زما د چاپ شويو کتابونو له ډلې څلورم دی او ژمنه کوم، که ژوند او دغې مبارزې راسره ياري وکړه، ان شاءالله ډېر ژر به له چاپه پاتې خپل نور لس ليکل شوي کتابونه هم د چاپ په گانه سمبال کړم.

تاسې به خبر نه ياست؟

زه له موره يو او د خپلو شپږو خوښندو يواځينی ورور يم، خو زه يې پايښ او هغوی مې هم په دعا باندې ستايي.

زما د خپل پلارجان دا خبره له ورکوټوالي هېڅ نه هيريري، چې ماته په اشارې به يې خپلو دوستانو ته ويل: ((يکه باشه تکه باشه)).

داسې نه وه، چې زه چا په شا کړم او تر دې ځايه يې راوستم، يا بل چا دا هرڅه راته برابر کړي وو او ما پرې خېټه واچوله.

ما داسې دوره هم تېره کړه، چې په کور، کلي، دفتر او ټولگي کې له ټولو ملگرو په ځنډه وم؛ هېڅ راشه-درشه او ښې اړيکې مې نه لرلې. کېدای شي يو

علت يې دا هم وو چې ما به خپل ملگري په تنبلۍ او وړانو کارونو رټل،
تهدیدول، پېغور او تنبېه به مې ورکوله.

پرته له خو هغو ملگرو چې زه يې درک کولم او زما هڅو ته په درنښت او مينې
قایلېدل، خو ډېر غمونه مې پخپله لکه خپلې ترمې اوښکې پټې څښلې.

ليکن له هېڅ ملگري خوابدۍ نه يم، زه اوس هم خپلو ټولو نېک خواهانو او
بد خواهانو ته د درناوي په پار لاس په نامه ولاړ يم، وخت هر تخم تر خپلې
شمړې رسوي او دا خلکو ته ښايي، چې څوک ارهر او څوک نښتر دی؟

پای کې د خپل گران پلار جان خوږې مورجانې، درنو خوښندو او نورو ټولو
درنو معنوي پلرونو څخه منندوی يم، چې زما په اصلاح او روزنه کې يې هر
ډول هڅې کړي او زه يې نن تر دې مرتبې ورسولم.

ستاسې دواړه جهانونه دې په ښکلاگانو او رڼاگانو وپوښل شي.

درنښت

محمدخان ذهين

د ژوندون نړيوال راډيو- ټلوېزيون د خبري څانگې مدير

لړلیک

3..... لومړۍ څپرکۍ

3..... هېواد کې د ژورنالېزم بنسټ اېښودونکۍ

9..... افغانستان کې د مسلکي ژورنالېزم پلار:

12..... د نسبي سوکالۍ يوه نیمه لسيزه او افغاني رسنۍ:

17..... دوهم څپرکۍ

17..... مسلکیتوب ته اړتیا

17..... پوهه او مسلکیتوب:

19..... اسلام کې پر مسلکیتوب ټینګار:

27..... رسنیز ډګر کې د وړتیا او ژمنتیا اړتیا:

30..... فکري رغونه کې د مسلکي اشخاصو اغېز:

34..... درېیم څپرکۍ

34..... د نامسلکیتوب نیمګړتیاوې

34..... الف: مسلکي نیمګړتیاوې:

43..... ب: تخنیکي نیمګړتیاوې:

46..... ج: ټولنیزې نیمګړتیاوې:

52..... څلورم څپرکی

52 د نامسلکیتوب بدې اغېزې

52 الف : په مسلک د نامسلکیتوب اغېز:

56 ب: په کلتور د نامسلکیتوب اغېز :

64 ج: د ټولنې په اخلاقیاتو د نامسلکیتوب اغېز:

68 د : د ټولنې په افکارو د نامسلکیتوب اغېز:

71..... پنځم څپرکی

71 د مسلکي او نامسلکي اشخاصو ترمنځ توپیرونه

79..... شپږم څپرکی

79 د مسلکي اشخاصو لاسته راوړنې

82 مسلکي افراد څوک دي؟:

83 مسلکیتوب څنگه رامنځته کېدای شي؟:

87 پایله

99..... اخځلیکونه

لومړۍ څپرکۍ

هېواد کې د ژورنالېزم بنسټ اېښودونکي

هېواد کې د امير محمد اعظم خان او امير شېرعلي خان د دورې نابغه سيد جمال الدين افغان د ژورنالېزم او مطبوعاتو په برخه کې خپل لومړنی غږ پورته او د مبارزې په ډگر کې يې خپلې هڅې لکه تخم وښندلې. سيد جمال الدين افغان کونړ ولايت کې د ساداتو کورنۍ سره تړاو درلود، چې هوښيار او عالم شخصيت وو. دی د امير دوست محمد خان په دربار کې هم بلد وو؛ ځکه چې امير نوموړی د خپل زوی لپاره د استاد په حيث ټاکلی وو.

کله چې امير شېرعلي خان دوهم ځل لپاره د واک پر گدۍ کېناست، د دربار ځينو توطيه گرانو له لوري د سيد جمال الدين پر وړاندې د امير هڅول د دې سبب شول، چې سيد له درباره لرې او تبعيد شي. افغانستان کې د ژورنالېزم بنسټگر چې کله له هېواده تلئ، نو امير ته يې په ليکلې بڼه د اصلاحاتو يو مفصل طومار وسپاره، چې په کې د عصري کابينې، مواصلاتو، معارف، اردو او اقتصاد ترڅنگ يو هم د مطبوعاتو يادونه شوې وه.

”په افغانستان کې د رسنیو تاريخ“ کتاب کې راغلي:

((زموږ په هېواد کې مطبوعات د علامه سيد جمال الدين د اصلاحاتو د ژور پلان او پروگرام له مخې رامنځته شول.))

همدا راز خپله سيدجمال الدين افغان هم د رسنیو د نقش او عروة الوثقی جريدې په اړه ليکلي وو:

((د ملتونو او امتونو ناروغۍ د ورځپاڼو او مجلو له لارې تداوي شوي او هغوی د غورځنگ او وينستابه خواته راکاري؛ مگر د وروسته پاتې ملتونو د جهل او غفلت، د عمق او وسعت په دليل يوازې دا کار کافي نه دی.))
د سيد جمال الدين افغان له لوري د اصلاحي پروگرامونو په لړ کې امير شېرعلي خان ته يو هم د هېواد شموله ورځپاڼې د خپرولو يادونه شوې وه، چې د افغانستان د مطبوعاتو په ډگر کې شمس النهار د لومړني گام په توگه د کابل په مطبعه کې چاپ او د خلکو تر گوتو ورسېد.

په دې دوره کې د اصلاحي پروگرامونو تطبيق د سيد جمال الدين افغان په پل تلونکي سيد نور محمد شاه په غاړه وو، چې د امير شېرعلي خان په دوره کې يې د لومړي وزير (صدر اعظمي) دنده په غاړه وه.

د سيد جمال الدين د افکارو پر مټ د امير شېرعلي خان دې دورې ته د اصلاحي پروگرامونو د معبر نوم ورکړل شوی.

له دې واکمنۍ وروسته په 1880 زېږديز کال د امير عبدالرحمن خان په وخت کې ورځپاڼه ليکنه او مطبوعات په ټپه ودرېدل. ملت د څه ويلو، غوښتلو او مکتوب ليکلو جرئت نه درلود.

ورپسې په 1901 کال کې د حبیب الله خان د واکمنۍ پر مهال یو له اساسي کارونو د مطبوعاتو راژوندي کول وو، چې دې کار د خلکو په روحیه ډېره ښه اغېزه وکړه.

دې دور کې د دارالسلطنت له مطبعې پرته د "مطبعه عنایت" په نامه یوې بلې مطبعې هم کار پیل کړ. د چاپ برخه کې کتابونه او رسالې خپرې شوې؛ د محمود طرزي اثار، نور متفرقه کتابونه او فرهنګي کارونه د مجموعې په توګه بازار ته وړاندې شول.

د حبیب الله خان د واکمنۍ وروسته یې زوی غازي امان الله خان د خپلې واکمنۍ په دور کې چې ۱۳۰۳هـ ل کال وو، د مطبوعاتو لومړنی قانون طرح او نافذ کړ.

دغه دوره کې ډېری جریدې او اخبارونه خپاره شول. له وخت څخه په ګټنې نورو ډېرو روښانفکرو د بیان او ازادۍ په ملاتړ خپل سرونه پورته کړل، چې له ډلې یې یو هم د افغانستان د ژورنالېزم پلار او د غازي امان الله خان سخر محمود طرزي وو.

دا چې نوموړی په افغانستان کې د عصري ژورنالېزم سرلاری او بنسټګر وو، نو ځکه د افغانستان د ژورنالېزم پلار د ستر لقب ویاړ هم ورپه برخه شو.

د نوموړي د ژوند او ژورنالېستيکو فعالیتونو په اړه د همدې څپرکي په وروستیو کې لنډ بحث شوی. د دې بحث اهمیت په دې مهم دی، چې

ارواښاد طرزي هېواد کې د يوه داسې ژورنالېزم اساس کېښود، چې ټولنه د وخت له غوښتنو سره برابره او ذهنتونه روښانه کړي.

لکه څنگه چې مخکې مو يادونه وکړه، د مطبوعاتو په برخه کې لومړنۍ قانون د ۱۳۰۳ کال د مرغومي په لسمه د امان الله خان په دوره کې طرح او نافذ شو.

په دې دوره کې د مطبوعاتو لومړني قانون سربېره لومړنۍ ازاده خپرونه، د مطبوعاتو مستقل رياست، د افغانستان راډيو او د مطبوعاتو لومړنۍ محکمه منځته راغله، هغه چې د هېواد او سيمې په تاريخ کې يې ساری نه درلود. ترڅنگ يې ډېر شمېر اخبارونه او جريدې خپرې شوې، چې ورسره سم د فرهنگ او بيان د ازادۍ په ملاتړ روښان فکرو شخصيتونو سر پورته کړ.

د راډيو په تخنيکي برخه کې لومړنۍ مسلکي متخصص مامور عطاءالله خان وو، چې د تخنيکي زده کړو لپاره المان ته استول شوی وو. له زده کړو وروسته بېرته د المان متخصصينو او مشاورينو سره يوځای افغانستان ته راستون شو.

د ژورنالېزم او رښيو په برخه کې د محمود نظري سربېره د هغې عربي مېرمنې ټيمې هم برخه درلوده او د ارشاد النسوان په نوم د خپرونې مسووليت يې په غاړه درلود.

که لنډه یې ووايو، نو محمود طرزي د افغانستان د ژورنالېزم پلار گڼل کيږي، چې هڅې او مبارزې يې د ژورنالېزم د برخې خلکو لپاره نه هېرېدونکي او ژوندۍ پاتې کېدونکي دي.

بيا د حبيب الله کلکاني (بچی سقاو) دوره د رسنیو لپاره خاموشه دوره وه، خو د محمد نادر شاه واک ته رسېدو سره سم په بله بڼه هېواد کې ژورنالېزم يا صحافت راڅرگند شو.

ښايي يو علت يې دا هم وو، چې د زمانې جبر محمد نادر شاه دې ته اړ وېست، چې د خپلو سياسي اهدافو د تحقق لپاره له رسنیو څخه د يوې وسيلې په توگه کار واخلي.

د نادر شاه په دوره کې انيس جريده دولتي کړای شوه، چې بيا دولت انيس ورځپاڼه د خپلو اهدافو خپروونکې وبلله.

دا په يوه آمرانه فضا کې د دولت يوازينی معتبره خپرونه وه، چې د دولت اعلاميې او فرمانونه به يې خپرول او د واکمن مشر محمد نادر شاه په گټه به يې تبليغات کول.

محمد نادر شاه د يوه محافظه کارانه سياست پلوی وو او له تبليغاتو څخه سخت وېرېده؛ ځکه خو يې د خپلې واکمنۍ پرمهال د مطبوعاتو قانون هم تنفيذ نه کړ.

وروسته د نادرشاه څخه یې زوی محمد ظاهر شاه د خپلې واکمنۍ پر مهال انیس ورځپانې ته په د دولسو مخونو په لرلو سره د کابل په مطبعه کې چاپ ته اجازه ورکړه.

انیس د محمد موسی شفیق د صدارت په وخت کې د هېواد له بلې معتبرې ورځپانې اصلاح سره یوځای کړل شوه. د دولت په چوکاټ کې دا دواړه ورځپانې سره مدغم شوې او په یو وخت کې په ټولو ولایاتو کې وېشل کېدې.

د دې ورځپانو ادغام په دغه لاره کې لومړۍ تجربه وه. نوم ایښودنه که څه هم یوه حساسه مسله وه، خو بیا هم له خبرو او مشورو وروسته "اصلاح انیس" نوم ورکړل شو.

محمد ظاهر شاه نه غوښتل چې اصلاح ورځپاڼه له منځه لاړه شي؛ ځکه نو اصلاح انیس ډېر مخونه، ډېر تیراژ¹ او ډېر اعلانونه پیدا کړل.

انیس د هېواد د مطبوعاتو په تاریخ کې لومړنۍ ورځپاڼه وه، چې په یو وخت یې ټول هېواد تر پوښښ لاندې راوستی وو.

د سردار محمد داوود خان واکمنۍ پر مهال انیس ورځپاڼه د دولت په معتبر خپرنیز ارگان بدله شوه او تیراژ یې 10 زرو گڼو ته ورسېد.

¹ په (فرهنگ فارسی معین) کې تیراژ (Tirāž) د ورځپانو، مجلو او کتابونو، چې یو بل پسې چاپ ته رسیږي، شمېرنې ته وايي.

د ۱۳۵۷ هـ لمریز کال د کمونستي کودتا پر مهال یو وخت انیس ورځپاڼه له نشره پاتې شوه، خو څه موده وروسته بېرته د نورو نشراتو ترڅنګ د دولت خپرنی ارګان شو. د کمونستي رژیم اهداف هم د انیس له لارې خپرېدل. وروسته د ببرک کارمل په دوره کې انیس د پلار وطني ملي جبهې د خپرنی ارګان په توګه ونومول شو او کال وروسته بېرته ژوندۍ کړای شوه، چې په لږ تیراژ یې د دولتي خپرونو ترڅنګ فعالیت کاوه.

افغانستان کې د مسلکي ژورنالېزم پلار:

طرزي په افغانستان کې د ورځپاڼې لیکنې بنسټ ایښودونکی ګڼل کیږي. نوموړی د ژورنالېزم سرلاري سیدجمال الدین افغان د افکارو پېرو او د زیاترو مشروطه غوښتونکو په سر کې وو.

دیوې استبدادي دورې له تېرېدو وروسته محمود طرزي تر یو حده د خپل سرلاري علامه سید جمال الدین افغان اهداف په افغاني ټولنه کې پلي کړل.

نوموړي د یو اساسي مسلک او دندې په توګه د ژورنالېزم لاره خپله او ډېرې ګټورې رسالې یې په کې ولیکلې؛ یانې طرزي د سید جمال الدین افکار او طرحې مطالعه کړې وې او هغه ته یې د عمل جامې اغوستلو هڅې کولې.

محمود طرزي د امیر عبدالرحمن خان دوره کې د خپلې کورنۍ سره یوځای له هېواده بهر تبعید شوی وو، خو کله چې امیر مړ شو، طرزی د

تسلیت په پلمه حبیب الله خان ترڅنگ کابل ته راغی او نهه میاشتې کابل کې پاتې شو. بیا د ځینو طرحو او مشورو له امله تر درویشۍ کلن تبعید وروسته د سوریې له دمشق څخه خپل هېواد ته راستون شو.

د ستنېدو سره سم طرزي د نورو مهمو کارونو ترڅنگ د سراج الاخبار جريدې خپرونه په دوهم وار تر خپل مدیریت لاندې چاپ کړه.

دغه خپرونه پنځه کاله وړاندې د مولوي عبدالرووف تر مدیریت لاندې چاپ شوې وه، خو طرزي بیا په افغانستان کې د ژورنالېزم لپاره مسلکي او تخصصي ته‌داب کېښود.

هغه د ژورنالېزم په باب خپله عقیده داسې څرگنده کړې وه: ((اخبار یو داسې نړۍ ښودونکې هېنداره ده، چې سپری په کور کې ناست وي او د دنیا له حالاتو یې خبروي.))

همداراز وايي، چې:

((اخبار یو داسې برېښه او تېره توره ده، چې د وطن د بدخواهانو ژبې غوڅوي. اخبار یو داسې ادیب معلم دی، چې انسان پرته له کوم قید او فشاره د ډېرو علومو زده کړې ته هڅوي.

اخبار یو داسې له هاره ډک گلزار دی، چې هرڅوک د خپلې خوښې سره سم له هغه نه گل شکولی شي. اخبار له مطالعې نه د هر صنف خلک گټه اخېستلی شي.))

د رسنیو له ډلې د اخبار په اړه طرزي د سراج الاخبار د دوهم ځل خپراوي د لومړۍ گڼې سرمقاله کې ويلي وو:

((اخبار په دې عصر کې د هېوادونو او ولسونو د ژبې حيثيت لري او په اوسنیو وختونو کې له وحشي قومونو پرته بل هېڅ دولت او قوم نشته، چې د اخبار خاوند نه وي.))

طرزي د ژورنالېزم اساسي اصول اطلاع، زده کړه او سرگرمي د خپل مطبوعاتي کار بنياد وټاکه. هغه هېڅ کومه بله رشته له ژورنالېزم سره نه برابروله. طرزي د ازادو او زېږورو مطبوعاتو پلوی وو، چې يو ژورنالېست د ټولنې ناخوالې پرته له کومې پردې او سانسوره تر خلکو ورسولای شي. برتانوي هند او روسيې د طرزي پر خلاف تبليغات پيل کړل، چې پایله کې نوموړی له سياسي او فرهنگي کارونو گوښه کړای شو، خو کله چې حبيب الله خان ووژل شو او غازي امان الله خان د واک پر گدی کېناست، طرزی بېرته د غازي امان الله خان سياسي مشاور شو.

په دغه دوره کې له پنځوسو زيات قوانين طرح او نافذ شول. د هغې له ډلې يو هم د ازادو مطبوعاتو قانون وو، چې هغه وخت د گاونډيانو او اسيایي هېوادونو په منځ کې يو بې ساری نوښت بلل کېده.

محمود طرزي د خپلو افکارو او هڅو سره امانيه دوره روښانه او د رښتيني خدمت له لارې يې ولس خپل کړ.

له دغو بنيادونو وروسته که څه هم په اماتوره بڼه ځينې روزنځايونو او کورسونو په لنډمهالي ډول ژورنالېزم کې خلک وروزل، خو مسلکي زده کړو ورو - ورو هېواد کې وزرې خورې کړې، چې اوس د دولتي پوهنتون سربېره په بېلابېلو خصوصي پوهنتونونو کې هم ژورنالېزم پوهنځي تاسيس او په کې د ژورنالېزم مينوالو ته په مسلکي بڼه ژورنالېستيکي زده کړې ورکول کيږي.

د نسبي سوکالۍ يوه نيمه لسيزه او افغاني رسنۍ:

۱۳۷۱ کال کې د مجاهدينو او ترې وروسته په ۱۳۷۵ لمريز کال د طالبانو د واکمنۍ مهال د رسنيو لپاره توره دوره گڼل کيږي؛ ځکه مطبوعات نه وو، نو له همدې امله په هغه وخت کې د خلکو او حکومت ترمنځ اړيکه کمرنگه او ترمنځ يې واټن موجود وو. هرکله چې د حکومت او خلکو تر منځ واټن راشي، د واکمنۍ دوام له کگلېچونو سره مخ شي.

د دوی په منځ کې رسنۍ دي، چې واټنونه راکموي، هېواد د سمسورتيا پر لور رهبري کوي او د ملک د پرمختگ سبب گرځي.

د طالبانو رژيم د له منځه تلو وروسته افغانستان کې د ناټو په مرسته د حکومت په رامنځته کېدو سره رسنيو لپاره يو نوی ژوند برابر او رسنيو ته ازادي ورکړل شوه، چې له همدې امله رسنۍ د بېلابېلو ډلو له لورې ورځ تر بلې په زياتېدو شوې.

د پخواني ولسمشر حامد کرزي د واک له پيل سره سم د افغانستان اقتصاد په ناڅاپي ډول وده وکړه. دا لوړتيا که څه هم طبعي نه وه او د عوامو پر ځای يې د خاصو خلکو ژوند ډېر لوړ کړ، خو د ژوند د کچې لوړتيا د رښيو راتوکېدا ته لاره هواره کړه.

افغانستان کې د رښيو د پرمختگ لپاره د بېلابېلو هېوادونو له لورې مرستې وشوې، خو د افغانستان رښی د کميت له پلوه په پښو ودروي. ځينو نورو پانگوالو د خپلې شخصي سپما په لگولو سره رښی را ژوندی کړې.

اوس مهال د هېواد په هر ولايت کې د رښيو بېلابېلې بڼې په فعاليت بوختې دي. په دې دوره کې د رښيو ناڅاپي راتوکېدو يو علت دا هم وو، چې بهرنيانو غوښتل له دې لارې ځان تر خپلو موخو او اهدافو ورسوي. له همدې امله په نوي رژيم کې رښيو ته ډېره ازادي ورکړل شوه، خو له کلتوري چوکاټه د ځينو خپرونو او نشراتو وتل هغه څه وو، چې بيا ځلي يې د رښيو قانون جوړولو ته پلمه جوړه کړه.

مالي امکانات ډېر شول، انټرنېټ او تخنیکي وسايلو ته هم لاس رسی پيدا شو. د رښيو ډېرښت نه يوازې د دې سبب شو، چې خلک او چارواکي خپل فکرونه او پيغامونه يو تر بله ورسوي؛ بلکې رښيو د افغاني ټولنې د ژوند بېلابېلې خواوې هم تر خپل پوښښ لاندې راوستې او د ژوند ډېرې برياوې او ناخوالې يې منعکس کړې.

سربېره پر دې دولتي او نادولتي موسسو ته د نړۍ د بې درېغه مالي مرستو رسېدل هم حکومتي ادارو او هم يو شمېر انجيوگانو ترڅنگ ډېری اشخاص د دې جوگه کړل، چې د رښيو په زياتوالي کې اساسي ونډه ولري.

دغه ډول ولايتي رښيو د ژورنالېستانو د روزنې لپاره د هېواد په داخل کې لنډ مهالي کورسونه جوړ کړل. د جاپان او نورو هېوادونو په مرسته سلگونه اماتور او نامسلکه ژورنالېستان په ابتدايي ډول وروزل شول. همدغه د ژورنالېستانو لنډمهاله روزنې دود اوس هم پرمخ روان دی، چې له امله يې په ولس او رښيو گڼې اغېزې پرې باسلي.

له ځينو مشخصو اشخاصو سره د زياتو پيسو راټولېدل بل لامل وو، چې هر څوک د خپل شوق او ذوق سره سمې رښۍ مېدان ته کړي. د ځينو اشخاصو او تنظيمواکو سره د گاونډيو هېوادونو پخوانيو او اوسنيو، پټو او ښکاره اړيکو چې له امله يې ورته مالي امکانات برابرول، د دې سبب شو چې نه يواځې د رښيو بازار گرم او پراختيا ومومي؛ بلکې رښۍ په کمي ډول د ښې تر حده ورسيري.

دا چې د عوامو او په تېره بيا د نالوستو خلکو لهوا لټيا له چاپي رښيو سره کمه وه، دې کړنې سره دا برخه نوره هم له پامه وغورځېده، چې ورو- ورو د رښۍ دې ښې په خاصې لوستنې سره يواځې ښاري ټولنې پورې تړون پيدا کړ.

په ښارونو کې د رسنیو نورو ښو ډېره وده وکړه، خو د کنټرول کيلی یې د خاصو ډلو او هېوادونو په گوتو کې وه.

په ټولیز ډول که چېرې د نړیوالې ټولنې بې درېغه مرستې او د رسنیو له لوري د ځانگړو اهدافو تر لاسه کولو موضوع موجوده نه وای، رسنیو په کمې ډول دومره چټک پرمختگ نشو کولای.

د 2001 او 2016 کلونو ترمنځ ځینې هغه رسنۍ چې د نړیوالو په مرسته پیل شوې وې، وروسته د مرستو په بندېدو او ځنډېدو سره بېرته اکثره بندې او ځینې یې د اقتصادي ستونزو له امله په سلگو او ډېری یې په تپه ودرېدې.

ژورنالېزم کې د ځینو استادانو په باور یو شمېر دغه رسنۍ په تصنعی ډول رامنځته شوې وې او ټولنه کې د نورو هېوادونو د اهدافو ترڅنگ د ځینو مطرحو خپرو د مصنوعي اقتصاد زېږنده وې.

په دې دلیل چې که زموږ اکثره رسنۍ د ټولنې د نورمال طبعي، اقتصادي، سیاسي، ټولنیز او فرهنګي پرمختګ سره سمې رامنځته شوی وای، نو ژوند او بقا به یې هم د ټولنې د طبعي حرکت سره سمون درلود.

د مسلکي کادرونو په باور زموږ د رسنیو ډېره برخه اوس هم د همدغه مصنوعي او موقتي اقتصاد په زور چلیږي او کله چې دا حالت پای ومومي، نو د دې ښې ډېرې کمې رسنۍ به خپل ژوند تضمین کړي.

دلته که رسنیو په کمې ډول د مصنوعي اقتصاد پرمخت وده وکړه، خو د کفیت له اړخه یې خورا فقر وهلي مزلونه وو. د هرې ادارې او ارگان کفیت د مسلکي او کادري شخصیتونو په شتون سره پورته ځي؛ رسنۍ هم په همدې ډول، نو د ژورنالېزم مسلکي اشخاص هم رسنیو کې د نامسلکو خلکو په شتون نه یواځې خوریري؛ بلکې تر ډېره د مسلکي اشخاصو مسلک او شخصیت هم د همدې خلکو لخوا په نا خبرۍ او ناپوهۍ بدنام شو.

دوهم څپرکی

مسلکیتوب ته اړتیا

پوهه او مسلکیتوب:

د رسنیو قانون د دولسمې مادې له مخې د هېواد اتباع، سیاسي گوندونه، ټولنیز سازمانونه، غیر دولتي موسسې او کورنۍ، خصوصي شرکتونه او دولتي ادارې کولای شي د دغه قانون د حکم سره سم برېښنايي رسنۍ تاسیس کړي.

خو د همدې قانون ۱۹مه ماده بیا سراحته لري، چې د خصوصي راډیو او ټلوېزیون ادارې باید خپل فعالیتونه د دې قانون د حکمونو په رڼا کې سرته ورسوي.

نو د دې قانون په درېیمې مادې درېیم جز کې ژورنالېست داسې پیژندل شوی دی:

((ژورنالېست هغه حرفوي او مسلکي شخص دی، چې د رسنیو له لارې خپرنیزه مواد او محتوا (منځپانگه) برابر او وړاندې کوي.))
دلته د حرفیتوب او مسلکیتوب کلیمې کارول د دې ښکارندوی کوي، چې باید کارکوونکي یې په مسلکي بڼه زده کړې ترلاسه کړې وي.

لکه څنگه چې یو ښه ډاکټر باید په دې پوه وي، خو د انسان وجود څنګه په واحد ډول کار کوي؟ او څه باید وکړي، چې د هغه ټول بدن روغتیا وساتي؟

همدارنګه ژورنالېستان هم باید د خپل ولس له واحد ډول کار او فعالیت څخه خبر وي او داسې څه هغوی ته وړاندې کړي، چې په اسانۍ سره ورته د پوهې وړ وي، خو وکولای شي له نویو پېښو او بدلونونو څخه خبر او په ښه توګه یې شننه وکړای شي.

که له ښاره لرې کلیوالو سیمو او بانډو کې د رسنۍ اهمیت وګورو، نو پوه به شو چې د هغوی په منځ کې رسنۍ د ډېر باور څخه برخمنې دي؛ ځکه د رسنیو له لورې خپره شوې هره خبره ورته د منلو وړ، سمه او رښتونې ښکاري.

نو د مسلکیتوب اصل ته په پاملرنې سره رسنۍ کولای شي، د ټول ولس لا ډېر باور خپل او د بشپړ اعتماد څخه یې ځانونه برخمن کړي. دغه کړنه هغه اشخاص ترسره کولای شي، چې د کار په ډګر کې د مسلک ویاړ له ځانه سره ولري.

که چېرې رسنۍ مسلکي ژورنالېستان ولري، نو مالومه خبره ده چې هغه رسنۍ به معیاري خپرونې او پرګرامونه ولري، خو دلته په افغاني رسنیو کې تر ډېره بریده مسلکي کسان نشته، چې له همدې امله زموږ ډېری رسنۍ له معیاري خپرونو او نشراتو بې برخې دي، خو بیا هم د خوښۍ ځای دا

دی، چې وروستیو کې د پوهنتونونو څخه په زیاته کچه مسلکي ژورنالېستان فارغیږي او دا لړۍ لا هم دوام لري، چې کېدای شي د وخت په تېرېدو سره دغه لوېدلې معیار مسلکي کسان بېرته د مسلک په ځواک پورته کړي.

مسلکیتوب ډېری ځایونو کې د خبریالانو پر وړاندې د تاوتریخوالي مخه نیسي، خو زموږ هېواد کې د مسلکیتوب اصل څخه په ډېرو کمو ځایونو کې گټه اخېستل کېږي.

که څوک له ژورنالېزم یا بل کوم مسلک سره مینه ولري، کولای شي د بې مسلکه دندې پرځای د ټولنیزو رسنیو له لارې خپله تنده خړوبه کړي، نو په کار ده چې د ژورنالېزم عملي ډگر کې په مسلکیتوب او لوړ معیار باندې کار وشي.

اسلام کې پر مسلکیتوب ټینګار:

د اصولو په پام کې نیولو تر سرلیک لاندې د رسنیو قانون په شلمه ماده کې راغلي:

((د خصوصي راډیو ټلوېزیون ادارې مکلفې دي، چې په خپلو خپرونو کې د اسلام د سپېڅلي دین اصول او حکمونه او د افغانستان د ملت ملي، معنوي او اخلاقي ارزښتونه او رواني امنیت په پام کې ونیسي.))

نو د اسلام دین ته په پام سره دې برخه کې هم ډېری ثبوتونه شته، چې د مسلکیتوب اهمیت په ډاګه کوي.

د قران کریم د ۱۳مې سپارې په سورت یوسف کې هم مسلکیتوب او کامل علم ته اشاره شوې ده.

د تفسیر ابن کثیر په خلورم جلد کې د دغې سورت د ۵۵ آیات په شرعہ کې راغلي:

((یوسف علیه السلام د خپلې امانتداری، رښتینولۍ، سلیقه مندی او په دې برخه کې د کامل علم له امله بادشاه ته د ځان لپاره د مالیې وزارت یادونه وکړه. د بادشاه زړه کې چې پورته خصوصیات له وړاندې ناست وو، نو دې برخه کې د کامل علم لرلو له امله یې د یوسف علیه السلام غوښتنه ومنله.))

دلته د یوسف علیه السلام حفاظت کوونکې پوهه او کامل علم د دې باعث شو، چې بادشاه یې غوښتنه ومنې.

کامل کلیمې ته په انگرېزي کې Full, Complete او Perfect وايي. کاملتوب ته بیا Perfection وايي، چې بشپړ والی او پوره توب ترې هدف دی.

نو کاملتوب له کلیمې چې په تفسیر ابن کثیر کې یې یادونه شوې، موخه په ټولو (عملي او نظري) برخو کې د بشپړې پوهې ترلاسه کول دي.

له دې جوتیري، چې د اسلام سپېڅلی دین د کار په ډگر کې ځانگړ پوهنې (مسلکیتوب) ته په بشپړ ارزښت قایل دی.

دکار په ډگر کې مسليکتوب ته د حضرت محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم څو ويناوو او عمل ته په لاندې ډول اشاره کوو:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ، أَوْ إِنْسَانٌ، أَوْ بَهِيمَةٌ، إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ).

ژباړه: د انس بن مالک رضی الله عنه څخه روايت دي، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي:

((هر مسلمان چې بوټی يا ونه وکړي او مرغی، انسان يا حيوانات ترې خوراک وکړي، نو انسان لپاره صدقه حسايرې.))

دهمدې لپاره بايد مسلمان چې هر کار کوي، نو ذهن او زړه يې حاضر وي او د کار د اصالت ترڅنگ د الله تعالی حقيقي رضا په ذهن کې ونيسي، خو د کار وروستي عواقب او پايله مثبتې اوسي.

په کار کې مسليکتوب د اسلام غوښتنه ده او هر انسان لپاره د هغه کار او شغل امانت دی، خو په هم هغه بڼه يې ادا کړي، په کوم ډول چې ورته سپارل شوی وي؛ لکه رسول صلی الله عليه وسلم چې فرمايي:

((إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا أَنْ يُتَّقِنَهُ))

ژباړه: ((الله تعالی خوښوي چې له تاسو څخه څوک کوم کار کوي، نو په ښه توگه (مسليکتوب) يې ترسره کړي.))

د علماؤ په نزد دلته د اتقان تفصیل په دې بڼه راغلی، چې کار کې پوره پوهه او اخلاص شامل وي او مسلمان اړ دی، چې هومره اخلاص وکړي خومره چې یې وس او توان وي، نه دومره چې هغه ته تنخواه یا روپی ورکول کیږي.

که یواځې معاش په نظر کې ونیسي او کار کې تمبلي او غلا اختیار کړي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم یې په اړه فرمایي:

((كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ))

ژباړه: ((تاسو هر یو شپونکی یاست او هر یو له تاسو څخه د خپلې شپنې مسوولیت په غاړه لری.))

د کار اتقان، اخلاص او مسلیکتوب باندې تمرکز هر اړخیز دی.

که هغه د امانت ساتل وي، که په کور کې د ماشومانو روزنه، که ښځي لپاره د خپل خاوند د مال ساتنه او که د حیواناتو ذبح وي؛ ځکه خو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ذبح کې هم د کار په اتقان او مسلیکتوب باندې ټینګار کړی:

((إِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ، فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ، وَلْيُرِخْ ذَبِيحَتَهُ))

ژباړه: ((کله چې تاسو قتل (قصاص وغیره) کوئ، نو په ښه توګه یې وکړئ او کله چې ذبح (حلاله) کوئ، نو په ښه توګه یې ترسره کړئ او له تاسو

دې هر څوک خپل چاقو تېره کړي او حلال کېدونکي ته دې ارام وروبښي.))

په کار کې مسلیکتوب د علماوو په نزد فرض دی؛ لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې فرمائي:

((إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ))

ژباړه: ((الله تعالی په هر څیز باندې احسان (نیکي) له نورو سره) فرض کړې ده، نو هغه اعمال چې د نورو سره یې معامله راځي، مسلمان پرې چې په ښه او مسلکي شکل سره یې ادا کړي.))

اتقان د الله تعالی صفت دی؛ لکه الله تعالی چې فرمائي:

((صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ))

ژباړه: ((دا د الله تعالی جوړښت دی، چې په ډېر صحیح او دقیقه ښه یې هر څه جوړ کړي دي.))

الله تعالی په هر هغه څه پوه دی، چې تاسو یې کوئ.

دغه ډول که چېرته یواځې د لوست خبره وي او یو څوک د قران کریم لوست په ښه توګه کوي، نو ډېر لوی اجر ورته ټاکل شوی؛ لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې فرمائي:

((الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ مَاهِرٌ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَةِ)) (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ).

ژباړه: هر هغه څوک چې قران لولي او ماهر وي، نو هغه به ملايکو سره وي.))

قِصَّةِ رُؤْيَا عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ لِلْأَذَانِ، قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: «فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَأَلْقِ عَلَيْهِ مَا رَأَيْتَ؛ فليؤدِّنْ بِهِ فَإِنَّهُ أُنْدَى صَوْتًا مِنْكَ»
ژباړه: ((همدا شان د اذان د شرعيت په قصه کې چې عبدالله بن زيد خوب ليدلی و، نو ورته رسول صلی الله عليه وسلم وفرمايل: (دغه الفاظ بلال رضی الله عنه ته ورکړه، چې هغه اذان وکړي؛ ځکه چې د هغه غږ لوړ دی))

دلته هم د غږ او الفاظو په بڼه اداینه او تلفظ کې د بلال رضی الله عنه مسليکتوب ته اشاره شوې ده.

عمر رضی الله عنه اعلان وکړ، چې نن نه وروسته دې هغه څوک دوکانداري نه کوي، چې مسلکي شوی نه وي او د دوکاندارۍ او معاملاتو په فقهي احکامو يې ځان نه وي پوه کړی.

((ولقد زکت ابنة نبي الله شعيب سيدنا موسى لأبيها قائلة «إن خير من استأجرت القوي الأمين» وعند ما رشح سيدنا يوسف عليه السلام))
د شعيب عليه السلام لور هم د موسى عليه السلام صفت کړې و؛ ځکه چې په خپل کار کې واکدار او مسلکي وو.

په قران کې راغلي، تر ټولو بهتره سړی چې تنخواه ورکړي هغه دی، چې هم قوي او هم امانت دار وي.

له بل پلوه د اسلام ستر پېغمبر حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د بعثت په درویشۍ کلنه دوره کې د تل لپاره چارې هغه چاته سپارلې، چې اهلیت به یې درلود او چارې به یې په مسلکي بڼه ترسره کولای شوې.

دجنگ په ډگر کې به یې مسوولیت هغه چاته سپاره، چې وړتیا به یې په کې ولیده؛ د بېلګې په ډول خالد بن ولید رضی الله تعالی عنه له هغو جلیل القدر صحابه وو څخه وو، چې وروسته یې ایمان راوړ؛ مګر د هغوی په سر یې امر وټاکلو. مسلمانانو چې کله حبشې ته هجرت کوو، جعفر طیار رضی الله عنه چې د ویناوالۍ په برخه کې یې ښه پوهه لرله، د مهاجرینو د ویاند په توګه وټاکل شو.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم هر صحابي ته د هغه د ذوق او وړتیا برابر دندې سپارلې او په هماغه برخه کې به یې د هغه قدر هم کولو.

حسان بن ثابت رضی الله عنه سره له دې چې د خندق په غزوه کې یې په جنگ کې هم برخه وانه خپسته او هغه یهودي، چې د مسلمانانو د ښځو او ماشومانو جاسوسی پسې راغلې وو. د هغه وژل یې هم د پېغمبر علیه السلام عمه ته پرېښودل؛ مګر دا چې ښه شاعر وو، زموږ پېغمبر به ورته خپل ځادر هوارولو.

په ټولو هغو چارو کې چې به نبي کریم ته وحې نه وه راغلې، د صحابه وو مشورې به یې منلې.

سلمان فارسي رضی الله عنه چې د فارس په جنگونو کې یې مهارت درلود، د دواړو جهانونو سردار ته د خندق کتلو مشوره ورکړه، چې مشوره یې هم ومنل شوه.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د وحې لیکلو لپاره هم صحابه ځانگړي کړي وو. هماغه وو چې د قرآن کریم د مصحف په ترتیب کې حضرت عثمان رضی الله عنه د هماغه صحابه وو لیکل راوځستل او منظم یې کړل.

نو موږ ویلای شو، چې د اسلام ستر پیغمبر د ژوند د چارو په هره برخه کې مسلکي اشخاص په دندو گمارلي وو او له هغه مبارک وروسته خلفای راشدینو هم همدغه سنت جاري ساتلو.

فقیه صحابه په فقاہت، د سیاسي وړتیاوو لرونکي په سیاسي برخه او د جنگي وړتیاوو لرونکي په جنگي برخه کې په دندو بوخت وو.

نو د اسلام د مبارک دین د لارښوونو په رڼا کې ویلای شو، چې که یو څوک په یوه برخه کې زده کړې وکړي؛ مال، ځان او وخت مصرف کړي او بله برخه کې کار کوي، نو دې شخص د خپل ژوند ډېره برخه بې ځایه مصرف کړې ده، چې په دې سره د وخت اصراف راځي او اصراف کوونکو ته زموږ پیغمبر د شیطان د وروڼو خطاب کړی دی.

البتہ دا په هغه وخت کې چې په دغه دنده کې نور خلک هم پیدا کيږي، چې کار وکړي.

رسنیز ډگر کې د وړتیا او ژمنتیا اړتیا:

حقیقت کې که موږ وگورو، د اسلام مبارک دین رسنیز ډگر ته ډېره پاملرنه کړې.

د یوې رسنۍ مهمه ځانگړنه داده، چې د خبر په رسونه کې له دقت څخه کار واخلي او خلکو ته سم خبرونه ورسوي.

د نننۍ ورځې د ژورنالېزم له اصولو سره برابره او کره خبره باید خپره کړي، له بې بنسټه خبر څخه ډډه وکړي؛ یانې سرچینه یې باید معتبره او موثقه وي.

الله تعالی فرمایي:

((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ)) (الحجرات سورت، شپږم نمبر آیت)
ژباړه: ((ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی! که تاسو ته کوم فاسق (بدکار کس) خبر راوړي، نو تاسو یې په اړه ښه تحقیق وکړئ، په دې چې تاسو به یو قوم ته په ناخبرۍ سره تکلیف ورسوئ، بیا به تاسو په خپلو کړو باندې پښېمانه یاست.))

د دې ډگر لومړني متخصصین صحابه کرام وو. هغوی په څومره دقت او توازن سره د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم احادیث چې زموږ لپاره

د ژوند لارښوونې دي، رارسولي دي او د هېڅ ډول غفلت او زیاتي څخه یې په کې کار نه دی اخېستی.

د هغه وخت رښۍ منبر، مسجد او لویې غونډۍ وې، نو هماغه صحابه چې ښه پوهېدل ان زموږ تر هېواده یې د اسلام سپېڅلي دین شغلې راوړولې.

د احادیثو د ستر او معتبر کتاب لیکوال امام بخاري رحمت الله علیه په یو حدیث شریف پسې چې له یو تن سره وو، په ورځو- ورځو مزل وکړ، خو کله چې ورنږدې شو، هغه تن غوښتل چې د خپلې تشې لمنې په نیولو سره اس راوینسي؛ دې کس اس ته دوکه ورکوله، چې فکر وکړي وابښه او یا نور خوراکي توکي یې په کې اچولي دي. امام بخاري چې دا منظره ولیده، بېرته ترې ستون شو. ویل تال له آس سره دوکه وکړه، هسې نه ماته د نبي کریم په حدیث کې له دغه ډول چارې کار واخلي.

له دې څخه موږ ته داجوتیري، چې سرچینه هم باید موثقه او باوري وي. په اسلامي ټولنه کې یو خبریال باید د رښیزو زده کړو ترڅنگ د رښیو په قانون پوه وي او په اسلام کې د رښیو په حقوقو هم ځان اگاه کړي؛ که داسې نه وي، نو په دیني برخه کې به هم ناوړه کارونه ترسره کړي او مسلکي برخه کې به هم داسې څه وکړي، چې ټولنې ته به بې گټې او بې ارزښته وي.

په اوس وخت کې زموږ سیمه ییزې او ملي رسنۍ زیاتره د نامسلکیتوب ښکار شوي دي.

ډېری کارکوونکي یې په رسنیزه برخه کې بشپړې زده کړې نه لري. په دې هم نه پوهیږي، چې د رسنیو بنسټیزې موخې کومې دي؟

زه په ټولنه کې کوم ځای لرم؟

د خپرونې لیدونکي، اورېدونکي او یا لوستونکي څوک دي؟

خپرونه د ټولنې له دود او کلتور سره څومره برابره ده؟

او دا څه چې خپروم، د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو سره څومره اړخ لگوي؟

همدا علت دی، چې هېواد کې مو په سلگونه راډیوګانې، مجلې، ورځپاڼې، په لسګونو تلوېزیوني چینلونه او ټولنیزې رسنۍ له دومره ډېرښت سره - سره د وړتیا او ژمنتیا په برخه کې بې خونده دي.

د ټولنې په عامه پوهاوي، روغتیايي چارو، اقتصادي پیاوړتیا، د نشه یي توکو سره د مبارزې، د سیاسي پوهې د کچې په لوړاوي، د ښوونې او روزنې لور ته په هڅونې، د ظلم په مخنیوي او نورو کې یې نه یواځې کم رنګه رول ولوباوو؛ بلکې برعکس ځینو یې اخلاقي فساد ته لارې برابرې کړي او ملي یوالي ته یې سخت زیان ورسوو، چې د ټولنې وګړي یې یواځې په ځینو مبتدلو او بې ګټو بوختوونکو خپرونو بوخت کړي دي.

فکري رغونه کې د مسلکي اشخاصو اغېز:

د هر کار او هرې چارې د ښه او گټور رسالت لپاره باید وړ او مسلکي کادرونه وگمارل شي، خو وکولای شي خپله برخه کې دنده او مسوولیت په بريالیتوب سره ترسره کړي.

مسلکي ژورنالېستان د خپلې مسلکي وړتیا او ظرفیت له مخې کولای شي، چې د ټولنې په فکري او ذهني رغون کې د نورو په پرتله ډېر مثبت او اغېزناک رول ولوبوي.

مسلکي اشخاص دا وړتیا لري، چې د اطلاعاتو او مالوماتو سربېره په خبرونو، راپورونو او خپرونو کې د بهرنۍ مداخلې باریکۍ ته په پام سره د خپلو ملي نوامیسو سرو کړښو ته ځیر واوسي.

دغه ډول د هېواد سیاسي، اقتصادي، امنیتي او ټولنیز وضعیت د ښه څارولو او په لوړه ښه د وړاندې کولو لپاره مسلکي اشخاص کلیدي رول لري.

مسلکي اشخاص کولای شي د ځانگړو پروگرامونو او خپرونو پرمخت د ټولنې د هر قشر فکري رغون ترسره کړي؛ لکه د ماشومانو فکري روزنې لپاره ځانگړې خپرونې، دغه ډول د زده کوونکو، مېرمنو، والدينو، روغتیا، ورزش، پخلي او نورو برخو لپاره د پروگرامونو په جوړولو له منفي کړنو ځان ساتنه او مثبتو ته لېوالتیا وربښل، چې دغه چاره باید په مسلکي ډول

ترسره شي، خو که مسلکي اشخاص ونه اوسي، ممکن په لږې پوهې او ډگر کې باريکۍ ته په کتو نامسلکه کسان د مثبت پرځای منفي لور ته خلک لېواله کړي.

مسلکي کسان د مسلکي وړتيا پر مټ د معياري خپرونو په کولو سره اسلامي کړنلاره او د افغاني دود او کلتور د ټينګولو هڅه کوي، چې غواړي ټولنه کې لوی اخلاقي تړون رامنځته کړي.

دغه ډله خلک د مسلکي او ګټور نشراتي پلان په لرلو سره ټولنه کې خلکو ته واضح او څرګند پيغام لېږدوي، چې د هر ډول قشر لپاره د پوهې وړ ګرځي. مسلکي اشخاص د مسلکي کړنو پر مټ نه يواځې خپله بلکې نور خلکو ته هم له بېلابېلو لارو د دې اجازه نه ورکوي، چې د ټولنې اخلاقيات پېمال او خلک د ورانۍ لوري ته کېباسي.

مسلکي پوهه اشخاصو ته دا وړتيا ورپه برخه کوي، چې د خپلو پوهو، تجربو او مالوماتو له مخې د پردې بد کلتور د دودېدلو مخنيوی وکړي.

دوی له خپلې ټولنې، کلتور، دين او ايین په ټولو چارو اگاه او هېچاته يې د پولو نړولو اجازه نه ورکوي، چې د همدې کړنې له امله د ټولنيزو ستونزو د هوارې ترڅنګ تر ډېره بريده د کورنيو ستونزو د زېږېدو مخنيوی کړي.

مسلکي ژورنالېستانو د بېلابېلو تبليغاتو په مرسته د عامه پوهې لپاره د ټولنې ټولو وګړو ته د مختلفو مطالبو څخه د اخذ لاره برابر کړې ده.

که چېرې په اخلاقياتو او عامه پوهاوي برخه کې د مسلکي اشخاصو تبليغاتي رول وگورو، نو ښکاره ده چې دوی په دغو برخو کې د خلکو اذهان په ډېرې اسانۍ سره مثبت لور ته سوق کولی شي.

مسلکي خلکو دې برخه کې رښيو ته د روزنتون بڼه وکړي؛ له همدې امله خو په ولسواکه هېوادونو کې د مسلکي کړنو له امله رښۍ د څلورم څواک په نوم پېژندل کېږي.

د رښيو له دندې يې يوه د ټولنې سمې لورې ته رهبري کول دي. سمه رهبري په سم مدیریت او سم مدیریت په مسلکي مهارت سره کېږي.

د مسلکي اشخاصو په شتون سره رښۍ د ټولنې افکار په منظم ډول داسې لور ته بسیج کوي، چې نه په کې اسلامي او نه هم مدني ارزښتونه له منځه لاړ شي؛ ځکه دوی پوهیږي چې رښۍ يانې د واقعیتونو، ستونزو او اطلاعاتو پيدا او برسېره کول او دا بيا په داسې انداز وړاندې کول، چې عامه پوهاوی په کې ترسره او رښيز بهير کې اغېزمن او موثر ثابت شي.

دوی د مسلکي پوهې پرمت خلک هسې - بېسه وېره کې له اچولو ساتي. که چېرې يوه چاودنه کېږي، مسلکي کس د چاودنې له راپور کولو وړاندې غواړي مالومات ترلاسه کړي، چې دا چاودنه درنه، زوروره او که عادي يوه چاودنه وه؟

دلته د چاودنې دغه تفکیک په مسلکي ډول د هغه د غږ له امله نه کیږي؛ ځکه ممکن د یوې رسنۍ یا یو خبریال څنگ ته نږدې د مکناتیسې ماین چاودنه وشي، نو ښکاره ده چې د چاودنې غږ له آره درون وي. مسلکي خبریال له تفکیکه وړاندې دغې چاودنې ته د درنې کلیمې کارونه نه کوي.

دا هرې چاودنې ته درنه او زوروره نه وايي؛ ځکه پوهیږي چې که مکناتیسې ماین چاودنې ته درنه ووايي، بیا به موټر بم ته کومه کلیمه کاروي؟

په مسلکي ډول دغه تفکیک د مرگ - ژوبلې او ویجاړۍ له مخې کیږي. هو! ممکن غږ هم ورسره خپل رول ولوبوي، خو هرې لویې چاودنې غږ لوړ وي، چې بیا د ډېرې مرگ - ژوبلې لامل هم کیږي، خو غږ د درنې یا زورورې اساس نه دی؛ بلکې دغه کلیمات د ورانۍ او مرگ - ژوبلې سره تړاو مومي. ممکن یو کس دا دلیل ووايي، چې کېدای شي موټر بم چاودنه وي، خو ډېره مرگ - ژوبله ونه لري، دې ته بیا کوم نوم ورکول په کار دي؟

د درنې او زورورې یواځینې اساس مرگ - ژوبله نه ده؛ ویجاړۍ او ورانۍ هم دغه کلیمات بدرگه کولای شي.

نو چې خبره بل لور ته لاړه نه شي، دا د یو مسلکي کس د ښه والي بېلگه ده، چې خلک هسې - بېسه په وېره او ډار کې نه اچوي.

درېم څپرکی

د نامسلکیتوب نیمگړتیاوې

الف: مسلکي نیمگړتیاوې:

دا سمه ده، چې افغانستان کې ځینو رسنیو له وخت سره سم خپلې رسنیزې چارې غني کړي دي، خو دا غنا تر ډېره د کمیت له پلوه وه، چې د کیفیت له امله په ډېرو ابتدایي فکرونو کې ویده پاتې وو او د پاتې کېدنې یواځینې دلیل یې د مسلکي پوهې نه شتون وو.

هغه څه چې په اوسني دور کې باید رسنیو کې ترسره شي او اساسي بڼه خپله کړي، په مسلکي بڼه ټولو هغو تخنیکونو او تکتیکونو ته پام او ځیرکتیا ده، چې پر مټ یې په ټولنه او د رسنیو بازار کې سیالۍ ترسره کولای وشي.

دا چاره د امکاناتو ترڅنګ مسلکي ځیرکتیا غواړي، چې نامسلکي کسان ترې بې خبره دي.

هېواد جوړونه، خپلو ملي مسایلو او ارزښتونو د ساتلو او پاللو لپاره د مسلکیتوب آرونو ته په کلکه پاملرنه او توجو په کار ده چې وشي، خو دغه چاره د نامسلکو له لوري ډېره سخته ده، چې ترسره شي.

د رسنیو په دغه ازاد بازار کې د زیاتې گټې - وټې لاسته راوړلو، افکارو پاشلو او مختلفو تبلیغاتو لپاره د رسنیو له لوري خپلې رسنیزې کړنلارې او

طرحې چمتو کول هغه څه دي، چې د ژورنالېزم له پاک مسلک په استفادې يې د پلي کولو هڅې کوي او د مسلکي نيمگړتيا له امله دا هڅې د رښيو په منځ کې په سرعت او چټکۍ سره مخ پر ودې روانې دي. اصلاً هېواد کې د رښيو روانو چارو ته په کتو په ډېره ښه بڼه د ټولنې د پرمختگ ترڅنگ د هرې برخې د کيفيت لوړونې لپاره گټه اخېستل کېدای شي، خو د نامسلکي اشخاصو مسلکي نيمگړتياوو د شتون له امله دغه گټه اخېستنه د لوی خنډ سره مخ ده.

د بېلگې په ډول که په مسلکي نيمگړتياوو کې راپور ليکنه راواخلو، نو کېدای شي تاسې فکر وکړئ، چې آيا د رښيو لپاره راپور ليکنه دومره مهمه ده، چې په ټوله کې د رښيو د کيفيت لوړونې لامل کېږي؟ بې له شکه، د رښيو خبري برخه مطلق په راپور او خبري ژانرونو تمرکز لري؛ ځکه همدغه ژانرونه دي، چې مخاطبان د سيمې له پېښو په بې پرې ډول خبروي.

نامسلکي کس دومره وارد نه وي، چې د رښيو هرې بڼې لپاره په بېله بڼه د راپور چمتو کولو جوگه اوسي.

سربېره پر دې چې دغه ټکي ته پاملرنه نشي کولی، ځينې وخت د راپور ليکو پرمهال يې بنسټيز آرونو ته پام هم له نظره غورځيږي؛ ځکه نامسلکي کسان ډېری وخت يوازې پېښه رېپوټ کولای شي، خو په پېښه کې له پرتو سوږو ناخبره پاتې وي.

دا چې دغه خلک د سوژې پاڼه نه شي اړولی، نو واقعي رسنیز کار به څنگه ترسره کړي؟

دغه خلک راپور لیکلو ته د املا په سترګه ګوري، چې څرنگه په اورېدل شوې خبرې د کاغذ سپین مخ تور کړي، خو له دې پوهې لرې وي، چې د دې اورېدل شوې خبرې شننه او سپړنه زه باید په کومو مسلکي مهارتونو ترسره کړم؟

که چېرته یو کس ولسمشر یا بل کوم لوړ پوړي امنیتي کس پسې سپکې - سپورې او بدې - ردې ووايي، نو نامسلکي کس به دا مسله څه ډول اخلي؟

آیا همدې اورېدل شوې خبرې ته به د راپور جامه اغوندي او که د پېښې ژورو ته به کېوځي، چې د دې سړي د قهر او غوصې اصلي لامل او دلیل څه شی دی؟

ولې دې ته اړ شو، چې خپل لوړ پوړي چارواکي ته دغه ډول ترخه الفاظ او خوله وکاروي؟

ممکن د هغه کوم زوی د ړانده بمبار ښکار شوی وي، یا یې په قضا کې روانه دوسیه د رشوت ورکولو پرته پرمخ نه ځي؟

او که کوم حکومتي زورواکي یې کور، ځان، مال او یا ناموس ته زیان رسولی دی؟

اصلاً دا مسلکي فکر دی، چې د مسلکي زده کړو پرته یې نامسلکي کسان په لومړیو کې د فکر تر لمنې نه شي راوستلای.

د ښکېلو غاړو ترمنځ د ادعاوو او نښتو په اړه راپور بله هغه موضوع ده، چې نامسلکي کسان یې په تفکیک او توازن کې پاتې راځي. کله چې یوه ډله د بلې هغې د خپلو خبر ورکوي، څه باید مسلکي ژورنالېست یا خبريال ترسره کړي؟

دلته کوم کس دی، چې د مسلې شننه پرې خبريال وکړي او د راپور مخاطبانو ته د فکري شننې د جاج دروازه خلاصه کړي.

په دغه ډول راپور کې نه یواځې دا چې د هغې بلې غاړې د نظر پوښتنه حتمي وي؛ بلکې د راپور توازن ته هم په کلکه پاملرنه په کار ده. که یو لوری خپلو وژل شویو ته شهید او د بل لوري لپاره کومه بله کلیمه وکاروي، نو دې برخې ته باید مسلکي خبريال په خپلو الفاظو او د راپور لیکلو په کلیماتو کې څه ډول ځای ورکړي؟

آیا همدې اورېدل شوې خبرې ته به هوا ورکوي او که خپله مسلکي پوهه به په کار اچوي؟

یا که چېرې د ولسمشر کاري موده پای مومي، خو د سترې محکمې له لوري دغه موده شپږ میاشتې غزیږي. دلته دغه چاره د ولسمشریزو نوماندانو له کلک غبرگون سره مخ کیږي.

نوماندان کنفرانس جوړوي او د دغې چارې پر وړاندې غبرگون ښايي. د دوی اساسي خبره دا وي، چې روان حکومت د مصلحت او معاملې په اساس رامنځته شوی، چې د جوزا له لومړۍ نېټې هاخوا مشروعیت نه لري.

خبريال د دغې موضوع اخیستنې په موخه تللی، نو دلته که چېرې خبريال مسلکي نه وي، ممکن همدغه د دوی ادعا او نظر راپور او خپور کړي، چې په بشپړ ډول د راپور توازن تر سوال لاندې راځي او نه يواځې توازن؛ بلکې د مالوماتو د ناخبرۍ له امله د راپور کره والی هم له منځه ځي.

همدغې موضوع ته که مسلکي خبريال تللای وي، د ادعاوو د راپور کولو سره سم ورته مقابل لوری مخته دريري، چې باید د دوی د ادعاوو په اړه ولسمشرۍ مانۍ هم وغږول شي، خو د دوی نیوکه او د هغوی ځواب دواړه واخیستل شي. که مسلکیتوب او تجربه دواړه پخه وي، نو په دې برخه کې د حقوقي چارو یو کارپوه نظر هم اړین دی، چې دا موضوع له قانوني اړخه وسپري.

چې په مسلکي ډول پوهه ونه لري، هغه ته د دې تفکیک ستونزمن دی، چې د راډیو، تلوېزیون او یا مطبوعاتو لپاره راپور لیکنه کې یې کومو توپیري کړنو ته باید پام وشي؟

د هغوی نه یواځې دې ټکي ته پام نشته؛ بلکې ځینې وخت ترې د راپور لیکنې هغه بنسټیز آرونه هم له پامه غورځول کيږي.

دغه ډول د سرچینې نوم او انځور په پټ ساتلو کې هم نامسلکه اشخاص مسلکي مهارت نه لري او نه شي کولای، چې د دغې ژمنې امانت وساتي. مهمه خبره دا چې ډېر کله دغو کسانو په سرعت سره دقت ښکار کړی وي.

له دوی څخه ناخبرۍ کې د ولسمشر، ملي اتلانو او د ټولنې د نورو محبوبو اشخاصو سپکاوی هم ترسره کېږي.

په دې کار سره نه یواځې دا چې توازن ته پاملرنه نه کېږي؛ بلکې د رسنیو څارونکي هم یوې پایلې ته نه رسیږي؛ ځکه د پوښتنې پر وړاندې چې ځواب نه وي، نو یوه پوښتنه نورې ډېرې پوښتنې راولاړوي. ذهن کې د نورو ډېرو پوښتنو د راولاړېدو له امله خپله راپور تر پوښتنې لاندې راځي. دا په دې مانا چې د مسلکي خبریال بنیادي نکته د راپور ټولې خواوې او زاوې سپړل دي، خو د لیدونکو یا اورېدونکو په ذهن کې کومه پوښتنه بې ځوابه پاتې نه شي، خو د نامسلکو اشخاصو ډېری راپورونه د ډېرو پوښتنو د بې ځوابه پاتې کېدو سره یوځای پای مومي.

د مسلکي خبریال ذهن په دې سره هم خلاص شوی وي، چې که چېرې د مقابل لوري د کلپ په اخیستو ونه توانېدم، نو بیا باید له کومې کړنې کار واخلم؟

په دې هم پوهیږي، چې که ټلوېزیوني راپور لپاره د مقابل لوري څخه په انځوریزه بڼه د نظر په اخیستلو ونه توانیږي، څه باید ترسره کړي؟

همدا پوښتنه وړاندې له دې چې ځواب شي، که تاسې نامسلکه اوسئ، له خپل ځانه یې وپوښتئ او ځواب یې کړئ!

ممکن ذهن مو ډېر ژور تللی وي، ممکن ووايست دا به کومه پېچلې کارنامه وي چې ترسره شي، خو دا ډېره اسانه کړنه ده، یواځې د پوښتلو موخه یې مسلکي کنجکاوې وه، چې مسلکي خبريال یې د خپل ځان ملگری گڼي.

هغه دا چې مسلکي کس د مقابل لوري نظر د راپور له پامه هېڅکله نه غورځوي؛ ځکه هغه ته راپور د مقابلي د ډگر او مېدان رول لري، چې په کې د یوې خوا نظر په نه لرلو د سیالۍ ترسره کول په بشپړول ډول د خدا وړ ښکاري.

دې وخت کې که انځوریز نه وي، غبریز او که دا هم ونه شي، په خپلو الفاظو د هغه غبرگون لیکل پکار دي.

که څه هم دا دوه نورې کړنې د کمزورۍ نښې دي، خو بیا هم له اورېدونکو یا لیدونکو د مقابل لوري د نظر نه لرلو له امله د ښې غوښتلو پرځای دغه چاره غښتلې بریښي.

که په مدینه منوره یا مکه معظمه کې داسې څه پېښ شي، چې په لویه کچه یې خبري ارزښت د ټولې نړۍ له مسلمانانو سره تړاو ومومي، نو یو نامسلکي کس لپاره به ډېره سخته وي، چې د خبر ارزښت په کورني او بهرني چوکاټ کې مالوم کړي.

دغه راز دوی دې وخت کې دې برخې سره هم له ستونزو سره مخ کېږي، چې چېرته يې ځای او څه ډول د ورته والي پرلپسینه (منطقي تسلسل) کې يې راوغاړي؟

د راپور ټولو سرچينو ته رسېدنه د نامسلکي کسانو پر وړاندې بله لويه ننگونه ده، چې نه شي کولای د خپل راپور ټولې سرچينې پيدا او څرگندونې يې ولري، چې دا د اماتورو خبريالانو ستره نيمگړتيا ده. د دوی دغه نيمگړتيا ډېری وخت د مقابل لورو د حساسيتونو د زېږېدو سبب کېږي، چې هغوی ته د پارونې حس ورکوي او اړ کېږي، خو په غبرگون لاس پورې کړي.

نامسلکي کسان د يوې چاودنې پرمهال دا مسلکي تفکيک نشي کولای، چې دا چاودنه عادي، زوروره او که درنه چاودنه وه؟ د دې درې کليمو ترمنځ جلا والی هغه وخت کېدای شي، چې مسلکي پوهه شتون ولري.

دغه ډول د گواښ، ټينگار، يادونې، اخطار، گوت څنډنې، پړه، مسووليت، تور، سپارښتنه، له امله، پرمهال او د داسې نورو کليمو کارونه بله هغه موضوع ده، چې د مسلکي پوهې نشتون له امله يې پرځای کارول ستونزمن دي.

د چارواکو، استازو او مسوولینو ترمنځ مسلکي تفکیک او د دغو کلیمو استعمال د نامسلکو لپاره یوه بله ننگونه ده، چې له امله یې نه شي کولای هره کلیمه په خپل ځای کې ادا او وکاروي.

په چاپیزو او برېښنایي برخو کې د وزارتونو او ولایتونو د ویندویانو د نظر اخیستو پرمهال د هغوی انځورونه خپرول بله هغه مسلکي کړنه ده، چې له امله یې د موضوع بحث کم ارزښته کیږي؛ ځکه خلک په انځوریزه برخه کې د پېښې یا موضوع اړوند څه لیدل غواړي، چې د ویاند انځور په لیدو یې تنده هماسې په خپل ځای پاتې کیږي او نه یواځې دا بلکې که تولیدي موضوع باندې کار شوی وي، نو د ویاند په تبدیلېدو او یا لرې کېدو سره هغه موضوع په بشپړ ډول پخواني وخت پورې تړل کیږي، چې بیا وروسته مهال کې وخت ته په کتو د راپور ارزښت په پوره مانا له منځه ځي.

په دغه وخت کې د مسلکي خلکو فکر د اشخاصو پرځای د پېښې په موضوعاتو راڅرخي، چې ورته د نه لاسرسي پرمهال د شخص پرځای د ودانۍ پر سر د وزارت، ریاست یا بلې کومې ادارې لیکل شوی نوم را اخلي؛ ځکه د وزارت، ریاست یا بلې کومې ادارې نوم ثابت، خو د ویاندویانو دندې ناثابتي وي.

کنفرانسونو کې پاکټونو او خوراکنونو ته خپلې سترگې څلور کول او ورته تمې کول هم د مسلکي پوهې د نشتون له امله ترسره کیږي.

له دې پرته په رسنیو کې د ورځې په لسگونو داسې موضوعات پېښیږي، چې په کې نامسلکي کسان د مسلکي نیمګړتیاوو له امله ټولنه کې د خلکو، ډلو او ګروپونو ترمنځ د اختلافاتو او ستونزو د زېږېدلو لامل ګرځي.

ب: تخنیکي نیمګړتیاوې:

معمولاً هغه نیمګړتیاوې چې په خپرنیزو توکو کې موجودې وي، ټول یې د اېډېټ اړخ سره تړاو نه پیدا کوي؛ ځکه له اېډېټ وروسته باید مسوول شخص واوسي، چې ترتیب شوي خپرنیز توکي له خپل نظره تېر کړي، خو که په دغه برخه کې کوم نامسلکه کس شتون ولري، د نشر ټول مواد شپږي؛ ځکه دغه کس ټول خپرېدونکي مواد په مسلکي توګه نه شي څارلی.

له عادي متنه واخله، تر غږیز او انځوریز فایل په پورې ټول مواد باید د ارزیابۍ له برخې په دقیق ډول فلټر شي؛ ځکه په دې سره دا ډاډ ترلاسه کیږي، چې د خپرنیزو توکو نیمګړتیاوې ختمې او اصلاح شوي دي، خو د دې نیمګړتیاوو پېژندل یواځې لفظي ناسمي نه ده؛ ځکه په هغه برخه کې د اېډېټ برخه له نورو ډېر مسوولیت لري.

د ارزیابۍ په دې فلټر کې متنونه، انځورونه او د خپرنیزو توکو ټول تخنیکي اړخونه چې د سیمو انځورونه، موضوع سره د ویدیو اړیکه، د

هغې اوډون، غږ او نور هغه څه اصلاح کيږي، چې تېروتنې په کې شتون ولري.

د سیمې ژوندي پوښښ پرمهال هم د نامسلکیتوب له کبله د ډېر کله د نورو نیمگړتیاوو ترڅنګ تخنیکي نیمگړتیاوې ترسره کيږي.

دا مسایل مسلکي پاملرنه غواړي، چې پرمټ یې د رسنیو مورال لوړ او پرې ځواکمنتیا اخلي. ځواکمنتیا او لوړ مورال د ډېرو مخاطبانو پام ځانته اړوي، چې په دې سره نه یواځې رسنۍ له هر پلوه په خپلو پښو دریږي؛ بلکې لانور ځواکمن قدمونه هم اخیستلی شي، خو یوې رسنۍ دغه هیله بیا هغه وخت د پوره کېدو له توانه وځي، چې دغه ډول خواوې له تېروتنو ډکې او د نامسلکیتوب له امله ورته هېڅ پام نه شي کېدلی.

په تخنیک کې د اېډېټ برخه خورا مهمه ده، چې باید د پروگرامونو اوډون په مسلکي ډول وشي، کوم ځای کې کوم مواد د کارونې لپاره په کار دي؟

نامسلکه اشخاصو ته په رانه ډول دا نه جوتیږي، چې د دوی د پوښښ ساحې پورې د کوم قشر اوږدونکي لري؟

ایا ډېره برخه یې ځوانان دي او که سپینږيري؟

ایا پېغلې یې ډېر څاري او که سپین سرې ښځې؟

ماشومان یې اوري او که لویان؟

له مسلکي اړخه دا مسئله ځکه مهمه ده، چې په دې سره د رسنیزو ادارو موخه څرگندېږي او هماغسې اورېدونکو ته په کتو سره بیا خپل پروگرامونه او خپرنیزه کړنلاره جوړوي.

په مسلکي ډول د خپلو اورېدونکو د مالومولو لپاره بېلابېلې لارې دي، چې پر مټ یې په ډېرې اسانۍ سره دا جوتېدای شي.

لکه د ټولپوښتنو له پلوه، د خپرونو ترتیبولو، ژوندیو خپرونو کې داپیکو له مالومولو او نورو ډېرو لارو څخه خپل دغه هدف ترلاسه کولی شي.

خو د نامسلکي اشخاصو د کړنو په پڅ بهیر کې ډېر داسې کارونه او فعالیتونه ترسره کېږي، چې موخې یې مشخصې نه وي؛ د بېلگې په ډول که د خبرونو، روغتیا، لوبو او نورو ټولنیزو خپرونو لپاره مسلکي او وړ کس ونه گمارل شي او هر څوک خپله چاره پرمخ یونسي، دا خپرونې به نه لیدونکي ولري او نه هم ارزښت.

د مخاطبانو په نه درک سره هم رسنۍ خپلې خپرونې له تخنیکي اړخه نه شي ترتیبولی. د هرې خپرونې د پیل لپاره نه یواځې دا چې اعلانات او بازار موندنه وشي؛ بلکې وړاندې له دې خبرو د مخاطبانو ارزونه په کار ده، چې د څه ډول پروگرامونو د پیل غوښتونکي دي؟

ایا دا خپرونه به د ټولنې په ګټه او شته نیمګړتیاوې به ختمې یا کمې کړي؟

دا به د ټولنې کوم رنځ ته مرهم او دوا وګرځي؟

دا خپرونه باید په کومه بڼه وړاندې شي، خو د ډېرو مخاطبانو توجو خپله کړي؟

کله چې رښتو دغه ډول پوښتنو ته ځواب پیدا او خپل مخاطب ته په ارزښت قایله شوه، نو دغه رښتو به په ډاډه زړه خپل فعالیتونه مخته وړي، پرځان بسیاینې لور ته به ځي او د پرمختګ مزلونه به کوي.

دا پورته هغه نکتې وې، چې مسلکي اشخاص یې مخته وړلې شي او که خبره نامسلکو ته پاتې شوه، د دې پورته خبرو برعکس به هر څه سرچپه او بل ډول روان وي، چې په پای کې به افغاني رښتو د زوال لور ته په دغه سفر کې خپل ځان د صفر سره ضرب حساب کړي.

ج: ټوليزې نیمګړتیاوې:

له ټولو لویه نیمګړتیا په پردي مسلک کې کار کول دي، چې دغه نیمګړتیا هم شخصیت او هم کارکوونکې ادارې ته زیان رسوي.

د نامسلکیتوب پرمهال ډېری وخت د تعادل او جانیو حقوق له نظره لویري، چې دغه چاره هم د رښتو قانون ۴۰ مې مادې د سرحا ته په اساس، چې د انتقاد کوونکي او انتقاد کېدونکي د حقوقو په برابري ټینګار کړی، تر پخو لاندې کيږي.

که چېرې د یوې ادارې لپاره غېر مسلکه خلک په ترتیب شویو دندو وګمارل شي، موخو او اهدافو ترلاسه کولو کې د ستونزو پېښېدو سربېره په داخلي او خارجي چاپېریال کې ډېر خنډونه زیږيږي؛ ځکه نامسلکه

کسان که هرڅومره هم هڅاند او خواري کښ اوسي، خو بیا هم خپل مسوولیتونه د بشپړې پوهې نه لرلو له امله نه شي پېژندلای او کاري ډگر کې ورته ډېری وخت خنډونه رامنځته کيږي.

په بل مسلک کې کارکوونکي خلک په دې اگاه نه وي، چې څنگه خپل مسوولیتونه وپېژني؟ څنگه یې سرته ورسوي او په کوم ډول خپلو مسوولینو او خلکو ته راپور وړاندې کړي؟

د دوی رسنیزې چارې ډېری وخت نیمگړې او تل په دې فکر کې وي، چې څنگه کولای شي د نورو په تقلید سره ځانونو ته روښنایي وروبښي. اداره چې هدف ټاکلو کې بنسټیز رول لري، د خپلې دغې موخې او هدف ترلاسه کول ورته د نامسلکو پر مټ له کگلېچونو او کرکېچونو څخه ډکه خبره ده او کېدای شي، چې ځینو مواردو کې نامسلکه کس سهواً او یا قصداً یوې رسنۍ ته تر زوال او ختمېدو پورې زیان اړوونکي واقع شي؛ ځکه دوی نه یواځې دا چې له موخې او هدف سره د ادارې واټن رامنځته کوي؛ بلکې د خپلو کمزورو او نامسلکي کړنو پر مټ د رسنۍ د کتونکو او څارونکو د کمېدو لامل هم کيږي، چې پای کې د ستر اقتصادي زیان لامل ګرځي.

د نامسلکي کسانو په شتون کې رسنیزه اداره له سختې اقتصادي کمزورتیا څخه سر ټکوي، چې همدغه د کمزورۍ لامل یې بېرته د ښه پلان او ښه نشراتو نه لرلو پایله ده.

نامسلکي اشخاص د بشپړې مسلکي پوهې نه لرلو له امله نشي کولای، د یو ځواکمن نېټ ورک په څېر کلنی او میاشتنۍ بودیجه ځانگړې کړي؛ ځکه دوی د خپلې رسنۍ ټولو برخو ته پاملرنه د کمې مسلکي پوهې له امله نشي کولای او په کاري برخه کې ډېری وخت له دغې ستونزې څخه په وېره تېروي.

هغه کسان چې یواځې د ژورنالېزم یا د خبر او راپور له کليمې سره اشنا دي، له بده مرغه نور په دې نه پوهیږي، چې ولس له ما څه غواړي او مسلک راته د کومو کړنو ترسره کولو او یا نه ترسره کولو امر کړی؟ دوی نه د ولس غوښتنو ته ځواب ویلای شي او نه هم د هغوی غوښتنې درک کولای شي.

نا مسلکه کسان د مسلک اخلاق، اصول، قواعد او کړنې په ډول نه پاللی او نه هم ساتلی شي.

له دوی څخه په رسنیو کې هغه څه خپرېږي، چې اصلاً ولس ترې تمه نه لري؛ د بېلگې په ډول مخشوش کوونکې خبرې، د ټولنیز چوکاټ نه وتلې جملې، مبتزله موسیقي، د اذهانو خرابولو لپاره ناسمې او نا غوښتونکې خپرونې، خپل سري کارونه، د مسلکي کامندانو په سمو کارونو کې مداخله او داسې نور چې له امله یې د کلتور او ایین پالونکې افغانه کورنۍ د خپلو غړو سره نشي اورېدلای.

له دوی څخه په بې خبرۍ کې عامه فکرونه تخریبیږي او سپېڅلي مسلک ته صدمه رسیږي. همدا صدمه د دې سبب ګرځي، چې ټولنه کې د رسنیو انځور بدرنگ شي. د رسنیو د بدرنگ انځور جوړېدو له امله مسلکي اشخاصو ته ټولنه کې د توهین زمینه برابریږي؛ ځکه دوی د دې پرځای چې د ولس او یا خپلو ستونزو ته پام وکړي، د ناسالمې سیالۍ له لارې د پرمختګ او بریالیتوب هڅې کوي. له همدې امله پرته له دې چې سالم او ناسالمو لارو ته فکر وکړي، د خپلو عایداتي سرچینو د پیاوړتیا لپاره ټولې لارې ازمایي.

سوداګریزو اعلانونو کې معیار ته ځکه پاملرنه نه کیږي، چې له رسنیز معیار څخه ناخبره وي. که په لنډو ووايو، کرار-کرار د دوی دغه ډول هڅې ژېړ ژورنالېزم ته لار پرانیزي.

نو دلته په رسنیو کې دغه ټولې ستونزې د نامسلکیتوب له امله رامنځته شوي. نامسلکي خلکو د داسې خپرونو وړاندې کولو ژمنې کړي، کوم چې په مسلکي ډول د تطبیق وړ نه دي؛ له همدې امله ترې د ټولنې باور د ټول پوښتنې له مخې او یا سلنه سلب شوی دی.

نو د مسلکي کادرونو په وینا چې رسنۍ باید مسلکي اشخاص په خپلو دندو وګماري، داسې نه چې نامسلکو اشخاصو وړیا کار ته په خوشالېدو د ژورنالېزم مسلک بدنامه او ټولنه له خپل ځانه متنفره کړي. دلته له مسلکه د ناخبرتیا له امله د نامسلکو له لوري دغو مامولو جرمونو دومره

ژورې رینې غزولي، چې نږدې هره برخه کې د کلتورونو او اخلاقي وجدانونو دروازې وتړي.

د ژورنالېزم مسلک استادان وايي، هغه ځوانان چې د ژورنالېزم د اخلاقو په اړه په څه نه پوهیږي او په رسنیو کې کار کوي، اصل کې بې مسلکه او د مناسبو خپرونو د تولید لپاره یې لازمه روزنه نه ده لیدلې.

د بې مسلکیتوب له امله نشراتي برخه هم شنیږي. ډېری وخت د لمانځه او یا اذان پرمهال د مستې موسیقۍ خپرول د دې سبب ګرځي، چې د اورېدونکو په ذهنونو کې د رسنۍ پروپانډې کرکه رامنځته او حساسیتونه راوپارېږي. بل لور ته دغه غیر اسلامي فرهنگ د دې لامل کیږي، چې خلک د حقیقت له لارې واوړي.

ټوله ورځ مبتدله موسیقي، خپرونه کې نجونو سره له چوکاټه وتلې تېلېفوني خبرې او په بې ګټو او غیر اړینو موضوعاتو بحثونه هغه څه دي، چې پرې نه یواځې محافظاکارانه ارزښتونو پېمالیږي؛ بلکې ټولنه هم د انحراف پر لور درومي او په دغه ډول پروګرامونو د رسنیو حیثیت د لمنځه تلو له ګواښ سره مخ کیږي.

د ځینو بهرنیو او لوړو رومانټیکو سیريالونو یا ډرامو په لیدو افغاني ټولنه کې د یوې کورنۍ ترمنځ اتفاق او یووالی له منځه ځي؛ ځکه د داسې خیالي سیريالونو او ډرامو خپرول زموږ په څېر ټولنه کې ډېرو مېرمنو او نجونو ته یو ډول غیر حقیقي هیلې ورکوي، چې پایله کې یې نه یواځې

کورني جنجالونه رامنځته کيږي؛ بلکې ډېری وخت نجونې د دغه خیالي ډوله ژوند لټون او ترلاسه کولو لپاره له کورونو څخه په تېسټې خپل ټول ژوند د اغزو په څوکو د دردونو سر مل تېروي.

دا ډول بهرنۍ نندارې زموږ له کلتوري او فرهنګي ارزښتونو سره هم اړخ نه لګوي؛ ځکه د ټلوېزیون پر بڼسېنه د مینانو ترمنځ بېلابېلې نڅرې او کړنې له ځنډ پرته د مشرانو او عالمانو غبرګون راپاروي، همدا بیا د دې لامل کيږي چې دغه خلک رښه د خلکو لپاره زیان رسوونکي وریږي.

نو د مسلکي روزنې نه شتون له امله نامسلکي کسان خپلې دندې ته د سات تېرۍ په سترګه ګوري، چې دا د سات تېرۍ فکر یې ټولنې لپاره د فکري بربادۍ لامل ګرځي.

څلورم څپرکی

د نامسلکيتوب بدې اغېزې

الف: په مسلک د نامسلکيتوب اغېز:

که څه هم وړاندې له دې د ژورنالېزم په برخه کې دومره مسلکي او تخنیکي کادرونو شتون نه درلود، خو د طالبانو له واکمنۍ وروسته چې نوی حکومت منځته راغی، بهرنيانو له ځان سره د ځينو نويو تخنیکي وسايلو په راوړلو ژورنالېزم ته نوی ژوند وروښه.

د دغو نويو وسايلو او د رښيو په پېرښت سره مسلکي او وړو کسانو لپاره جدي اړتيا پيدا شوه، خو نشتون يې کاري برخه کې د نامسلکو لاس ازاد کړ.

دغو خلکو په رښيز ډگر کې ټول هغه څه چې زړه يې غوښتل، وازمايل. همدغه وو چې نامسلکي خلکو لکه د مافيا کړۍ هر اړخ کې ژورنالېستيک اصول مات او د اوږد مهال لپاره يې دې ډگر ته سرخوږی جوړ کړ.

د رښيو په مدیریت کې نامسلکيتوب بيا هغه څه دي، چې په نامعياري او گډ-وډ سیستم سره ملي گټې له شخصي گټو قرباني کيږي.

د دوی دغه راج د دې سبب گرځي، چې د ځان په څېر نور خلک هم په لنډو میاشتنی کورسونو او ورکشاپونو کې وروزي او د نامسلکیتوب تخم په شیندلو سره د مسلکي کسانو لپاره لوی سرخوړی جوړ کړي.

مسلکي مشرانو که څه هم دې برخه کې نوې تگلارې جوړې کړې، خو پرمټ یې هرې برخې او دندې ته وړ کسان وروپېژني، خو دلته د سرچپه او نامسلکي کړنو شتون د دې هڅو مخه تر ډېره بریده ډب کړې ده.

رسنیزه برخه کې د نامسلکو اشخاصو شتون د ظرفیت ټیټونې سربېره دغه مسلک باندې د تور داغ په څېر یو بڼاپ لگولی؛ ځکه چې مسلکي کسان نه پرېښودل کېږي، خو د هېواد او رسنیز ډگر په ودانولو کې رغنده رول ولوبوي. د نامسلکو کسانو له لوري افتخاري دندو ترسره کول هغه څه دي، چې له امله یې د مسلکي کسانو ځایونه اشغال شي.

د رسنیو ځینو مشرانو هم دغه چاره د خپلې پانګې د سپما لپاره ګټوره بللې او د وړیا کارکوونکو په ګمارنه یې خپلو نشراتو ته دوام ورکړی، چې همدا کړنه یې د دې سبب شوې، خو د رسنۍ هغه لوړ ارزښت د ټولنې پښو ته راتیت او د ولسواکه نظامونو څلورم ځواک یې ځواکه شي.

د لوستو مسلکي ځوانانو پر وړاندې هم همدا سترې ننگونې دي، چې نه یواځې له خپلو دندو یې بې برخې ساتلي؛ بلکې د وخت په تېرېدو یې له مسلکه هم زړه توري کړي دي.

د رسنیو په راس کې ډېری نامسلکه خلک د خپلې څوکۍ له وېرې د ځان په څېر نامسلکه او ناانډوله کسانو ته د بل مسلکي کس په پرتله لومړیتوب ورکوي، خو په پالیسۍ جوړونه او نورو عملي برخو کې ورسره په پټو سترگو د "هو" سر وخوروي، چې د دغې چارې زیان لومړی په مسلک او بیا په ټوله کې ټول هېواد ته رسیږي، چې له امله یې بالاخره د مسلکیتوب اصل هم کرار-کرار له منځه ځي.

معمولاً د ټولو مسلکي زده کړو په جریان کې زده کړیال باید په عملي ډول د خپل مسلک اړوندو برخو کې په عملي دندو وگمارل شي او اداره هم ترې د یوې مسلکي بوختیا لپاره کار واخلي. د دغه عملي کار اصلي موخه دا ده، چې له فراغت وروسته ځوان خپلې دندې سره اشنا او له پیلېدا سره سم یې په مینه پرمخ بوځي.

د مسلک په مېدان کې د نامسلکو اشخاصو شتون په مسلکي ډگر ستر زیان پرې باسي؛ موږ یې د زیانونو څو بېلگې په لاندې ډول یادوو:

1. د بې کفیه نشراتو وړاندې کول
2. د خپلو ناکامو کړنو پرې په نورو اچول، چې دا چاره په مسلک او مسلکي خلکو بده اغېزه کوي
3. د ګډ کار کولو (Team Working) وړتیا نه درلودل

4. د گټور نشراتي پلان نه لرو سربېره واضح او څرگندې موخې نه لرل

5. پرته له معاشه کار کول

6. خپلو همکارانو ته د مسلکي پوهې نه شتون له امله په مسلکي مشورو او لارښوونو کې پاتې راتلل.

7. د اړوندو رښنیو چارو په ترسراوي کې له بېلابېلو ستونزو سره مخ کېدل

8. رښیز ډگر کې د تقلید دود رامنځته کول

9. د مسلکي او وړو کسانو ځایونه اشغالول

10. رښیز ډگر نوم بدی کول او د خلکو له پامه یې غورځول.

کله چې کاري ډگر کې دې ته ورته نورې ډېرې ستونزې د نامسلکو له لوري په رښیو کې رامنځته شي، نو ښکاره ده چې ډېرې بدې اغېزې به په مسلک او مسلکي وگړو وکړي او دا بد اغېز بیا اخر کې د دې سبب گرځي، چې رښیز ډگر بدنامه او د کارونو پایلې یې بې خونده، پیکه او له ملاحظاتو ډکې شي.

د هېوادونو ساتنه او لوړتیا مسلکي کسانو په شتون سره کېږي، چې نامسلکي کسان د مسلک ترڅنگ ټول هېواد ته د بربادۍ لامل کېدای شي.

ب: په کلتور د نامسلکیتوب اغېز :

پر افغاني ټولنه د رسنیو اغېز په اړه د کابل پوهنتون استاد پوهاند محمد اسمعیل یون د خپلې ماسټرۍ په تېزس (افغاني اوسنۍ رسنۍ) کې ویلي، چې د هرې پدیدې شتوالی د ټولنې له اړتیا سره اړیکه لري.

په ټولنه کې ټول رامنځته شوي شیان د یوې اړتیا له مخې پنځیږي، چې رسنۍ هم په همدې ډول د افغاني ټولنې له اړتیاوو سرچینه اخلي. زموږ اوسنۍ رسنۍ پر ټولنه خپل تاثیرات لري، خو د ټولنې هم خپل تاثیرات پر رسنیو موجود دي.

ځینې هغه رسنۍ چې له بهرنیو سرچینو خړوبیږي، د افغاني ټولنې د تعاملاتو ډېر خیال نه ساتي، خو بیا هم پر ټولنه خپل زیاتره منفي او په ځینو برخو کې یو څه مثبت تاثیرات پرېږدي.

رسنۍ لکه څنګه چې په نورو ټولنو کې د خلکو د ذهني ودې سبب ګرځي، زموږ په ټولنه کې هم دا حالت لري، خو دلته څه ناڅه په ځینو برخو کې د انارشي سبب ګرځېدلی.

په دغه تېزس کې دا اغېز په ولس (لوستی او نالوستی) روښانفکره او حکومتي چارواکي یاد شوی.

ولس کې د بېلابېلو پارکو د ډلبندۍ او په خپله د رسنیو د بڼې او ظرفیت له مخې د رسنیو تاثیر پر ټولو خلکو یو شان نه دی. دلته کولای شو ټولنه له ذهني پلوه په عوامو او خاصو یا عوامو او روښانفکرو پارکو ووېشو:

الف - عوام: پر ذهنونو د رسنیو تاثیرات دې ډله کې بېلابېل دي. د روښانفکرو، عوامو او په تېره بیا نالوستی له رسنیو یو ډول گټه نه شي پورته کولی او نه هم له فکري پلوه ورته یوشان لاسرسی لري.

له فکري پلوه دباندې هم توپیر لري؛ د بېلگې په ډول راډیو په کلیوالي سیمو او ټلوېزیون په ښاري سیمو کې د عوامو پر ذهن خپل - خپل اغېز شیندلای.

عوام په دوو برخو وېشل شوی، چې یو یې لوستی او بل یې نالوستی قشر. له رسنیو څخه د دې دواړو قشرونو اخیستنه هم یو شان نه ده. لوستي عوام د رسنیو د پورته دوو ډولونو سربېره له چاپي او کتنیزو یا برېښنايزو رسنیو څخه که چېرې لاسرسی ورته ولري، هم گټه اخیستلای شي.

نو که دې برخو کې مسلکي کسان شتون ونه لري، نو ممکن ډېری برخو کې یې نشرات د کلتور سره ټکر کې وي، چې همدا بیا د رسنیو په څارونکو خپل اغېز شیندي او افغاني کلتور ته زیان پرې رسېږي.

بل د افغانستان د اکثر و ان څه کم ټولو رسنیو ژبه رسمي بڼه لري، یانې د لیک او کتاب ژبه په کې کارول کېږي، چې دا د عوامو له ژبې سره توپیر لري، نو ځکه د عوامو یوه درنه برخه د رسنیو په هغې رسمي ژبې

سم نه پوهېږي، هغه چې دوی یې د رسنیو په بېلابېلو برخو کې کاروي، خو د عوامو لوستی قشر کېدای شي د ژبې له دې ډول کارونې ګټه اخېستلای وشي.

انځوریزو رسنیو کې انځور تر ډېره بریده د رسمي یا لیکنی ژبې ستونزه هواره کړې؛ ځکه چینایان متل کوي، چې له زرو کلیمو یو انځور غوره دی.

خو د نامسلکو له لوري سیالۍ کې د بریا په هڅه له داسې خوځنده او ساکنو انځورونو ګټه اخېستل کېږي، چې په ښکاره د افغاني کلتور لپاره زیان رسوونکي وي.

د رسنیو دې برخې ته لا هم ډېر مزل پاتې، خو د هېواد ابادو، غرو او رغو ته د افغاني کلتور په جامه کې ځانونه ورسوي.

نو د هېواد عوام (لوستي او نالوستي) په یو نه یو ډول له رسنیو او د هغو له بېلابېلو ډولونو سره تړلي دي. د مسلکي کارکوونکو په شتون سره همدا رنۍ دي، چې د ولس ستونزې وخت پر وخت حکومت ته رسوي او د حکومت د مسوولینو پیغام پر ولس سپاري. هر کله چې عوام یا ولس له حکومتي چارواکو او یا یې له ناروا غوښتنو او ظلمونو تنګ شي، نو وروستی دمه ځای یې همدا رنۍ شي.

ب - روښانفکره: اصلاً په رسنیو ډېر تاثیر د همدې روښانفکرو اشخاصو دی. رنۍ په واقعیت کې د همدوی په زور وړاندې او وروسته کېږي؛

ځکه د ممبر، وعظ او نورو غونډو په ځواک دوی د ټولنې افکار رهبري کوي، چې له همدې امله ټولنه کې له نورو خلکو ډېر اغېز شیندي. نامسلکي کسانو په شتون سره رښتو نه یوازې زموږ د عوامو په ذهنونو تاثیر کړی؛ بلکې تر هغو زیات یې د روښانفکرو ذهنونو ته هم یو ډول کرکه درولې.

که د کیفیت په رڼا سترگې پټې کړو، افغاني رښتو د کمیت له پلوه ښه منزل کړی، چې ډېری یې د بیان له ازادۍ څخه په گټې اخېستې په بېلابېلو ښو خپل رول ترسره کوي. په دغه رول کې د ناپوهۍ له امله ځینو ځایونو کې د کلتور پخې پولې نږدېږي.

رښتو په ټولنه کې د نویو پېښو، اصطلاحاتو او لغتونو ترڅنگ نوي کلتوري ارزښتونه هم رامنځته کوي.

خبرتيايي ټولنه کې د ژبې او کلتور د ساتنې په اړه استاد حبيب الله رفيع وايي:

((ژبني او کلتوري بدلونونه برېښنایي او گړندي نه دي، هر بدلون لکه د مېوو د پخېدلو یا د کښتونو د رسېدو غوندې د زمان او مکان د شرطونو پر پور پلونه ږدي او سنجېدلي او درانه گامونه اخلي.

له یوې خوا د خبرتيايي ټولنې چټک تگ او له بل پلوه ژبني او کلتوري تغیرات او د بدلونونو تدریجي گامونه د دې باعث گرځي، چې ځینې

ژبې د نویو تعبیراتو او ادا په برخه کې ټکنې شي، په ادا او تعبیر کې پاتې راشي او د غالبو ژبو او کلتورونو تر ژور یرغل لاندې واقع شي.)

نو دا چې د رښتو په ډېرېدنې او کارېدنې سره هېوادنې کلتور بله بڼه اخلي، نو هغو کسانو چې په مسلکي بڼه یې ژورنالېزم نه وي لوستی، د بېلابېلو پروژو او پروگرامونو له لارې پردي کلتور او فرهنگ ته یو ډول کمپاین ترې کيږي. دا کمپاین شعوري یا غیر شعوري په دواړو بڼو کېدای شي؛ ځکه د کمې پوهې او خپلو کلتوري پولو څخه د بشپړو مالوماتو نه لرلو له امله ډېری نامسلکه کسان پردي کلتور ته لومړیتوب ورکوي او هغې ته افغاني ټولنه کې په ډېر ارزښت قایلېږي، چې په دې سره د ټولنیزو ستونزو سربېره کورني مشکلات هم زیږي.

دا چې دې هېواد کې ډېری رښتو د بهرنیو پانگو پر مټ تغذیه کيږي، نو له نورو هېوادونو دلته ډېره اړینه ده، چې مسلکي او په کار پوه خلک په کې وگمارل شي، خو د دغې غذايي رژیم تغذیه په سم ډول ترسره او دا غوړ یا خواړه ټولنې ته د شکر، فشار او د زړه د ناروغۍ په څېر د مرګوني رنځ لامل ونه ګرځي.

مسلکي اشخاص کولای شي، چې د بهرنیو موخو په شتون سره بیا هم خپله کلتوري پانګه لا بډایه او د فعالیت پر بنا د نړیوالې نقشې سره سم پرې خپل کلتور ته وده ورکړي.

رسنیو کې د مسلکي پوهې نه شتون د مړو د حرکت په شان ده، چې تل به د بل په اوږو او د نورو په څپو باندې مخته ځي.

مسلکي کس کولای شي، د رسنیز ډگر په دغه سمندر کې په پوره پوهې او مهارت سره لامبو ووهي او ځان گټور مسیر ته ورسوي.

د نورو ژبو کلیماتو کارونه کې هم مسلکي پوهه په کار ده؛ ځکه زموږ پښتو ژبه کې د عربي ژبې سربېره د پارسي او انگلیسي ژبې تاثیرات ډېر زیات دي.

که یواځې عربي ژبه راواخلو، نو دې ژبه کې داسې ويي شته چې اوس یې زړه مانا په عربي ژبه کې بدله شوې ده.

نو مسلکي کس هم کولی شي، چې پښتو ژبه کې ورته منل شوي تعبیر سره نوې مانا پیدا او وکاروي؛ د بېلگې په ډول د استثمار ویی پخوا د مېوې ټولولو لپاره کارېده او چا به چې په ناروا ډول د یوه ملت شتمني لوټله، دا ویی به ورته کارېده، خو اوس په نوې عربي کې دا د پانگې اچونې په مانا سره کارېږي، نو په پښتو کې هم موږ زېښناک کلیمه د استثمار پرځای راوړې، چې د استثمار سیاسي ویي او لغت په ښه توګه روښانوي. همدا راز ښکېلاک هم د استعمار پر ځای او داسې نور ډېر ویي رامنځته شوي دي.

استاد حبیب الله رفیع یې په اړه داسې وضاحت کړې:

((د نوي تمدن ځینې وسایل چې په نولسمه او شلمه پېړۍ کې جوړ شوي، له خپلو عربي نومونو سره راغلي، خو موږ د خپلې ژبې د چوکاټ، اصولو او پوهاوي له مخې خپل نومونه ورته ایښي؛ لکه طیارې او جهاز ته الوتکه ویل؛ همداراز د لوبغاړي او لوبغالي ويي هم همدغه ډول واخلي.

نو موږ باید همدا لړۍ روانه وساتو او په ځانگړې توگه د اطلاعاتو له بارانه د نویو څاڅکو د راتوېدلو لپاره چمتو اوسو او په خپله ژبه یې را واپوو، خو دا کار به د ژبې له ژېدود سره سم کوو او د یوې علمي ډلې تر بحث، څېړنې او څیړنې وروسته به یې منو، نو د هېواد علمي ادارې باید د دې کار له پاره نه یوازې په پښتو؛ بلکې په دري ژبه کې هم علمي کمېټې وټاکي، څو موږ لغت جوړونه، تعبیر کول او اصلاح یا سمونه د خپلو ژبو د اصالت او رسالت له ساتلو سره ترسره کړای شو.

زموږ گاونډی هېواد ایران د خپلې محاورې او اصطلاحاتو په چوکاټ کې لغتونه جوړوي او د سېل غونډې زموږ هېواد ته را روان دي، چې ځینې ایران زده او تیار خواره لیکوالان یې بې له فکره خپلې ژبې ته نښاسي او په یو بل ډول افغاني دري پردۍ کوي.

دغه ډول پښتو کې ځینې کسان له خپلو لغتونو سره د نااشنایۍ له امله بهرنۍ پارسي لغتونه په ژباړلي ډول ژبې ته نښاسي؛ لکه هوا دار په طرفدار ژباړې؛ سره له دې چې پلوی، مینه وال او لېوال ورته لرو، یا غزادار او

سوگوار ته مصیبت خپلې لیکې، سره له دې چې ویرژلی، ویرمن، ویرجن او غمجن لرو، یا خاردار ته اغزی لرونکې وایي، سره له دې چې اغزن یا اغزین لرو؛ یا مثلاً دروگر لَوکوونکې ژباړل کيږي، سره له دې چې د لوگري کلیمه لرو، نمایانگرو ته ښکاره کوونکې ویل کيږي، سره له دې چې ښکارندوی او خرگندوی کلیمې ورته لرو او داسې نور.)

نو ډله ییزې رسنۍ له نویو پېښو سره د نورو ژبو نوي تعبیرونه راوړي او د دغو نورو ژبو ننوتو کې یواځې مسلکي کسان کولای شي، چې په دې چټک بهیر کې خپله ژبه او فرهنگ وساتي.

که لنډه ووايو، نامسلکه کسانو خبرې او کړنې په ډېرې اسانۍ سره د نورو کلتوري يرغلونو ښکاريري، چې له مسلکه په پټو سترگو خپل کلتوري ارزښتونه له لاسه ورکوي او د کلتوري ښکېلاک په کړيو کې به راگير شوی وي.

کله چې رسنۍ په ټولنه کې د فشار قوه گڼل کيږي او هر خپرېدونکې توکي يې نېغ په نېغه د ټولنې په افکارو او اذهانو اغېز کوي، نو نامسلکي شخص د مسلک سربېره د کلتور او ټوليزو ملي گټو څخه د مالوماتو نه لرلو له امله اورېدونکې ټولنې ته په بېلابېلو برخو کې زیانمن تماميږي.

ج: د ټولنې په اخلاقیاتو د نامسلکیتوب اغېز:

رښنی د ټولنې د اصلاح په برخه کې لوی مسوولیت او ستر رسالت لري، چې باید د خلکو اذهان روښانه، ملي ارزښتونه پیاوړي، غوره اخلاق ترویج، دیني عقایدو او ملي ارزښتونو ته درناوی ولري.

خو هغه خلکو چې په مسلکي ډول یې دغه برخه کې زده کړې نه وي کړي، د غیر معیاري او افغاني کلتور خلاف خپرونې یې د دې لامل کیږي، چې په ولس کې لوی اخلاقي درز منځته راوړي.

هغو کسانو چې په مسلکي بڼه یو څه نه وي لوستلي، نه شي کولی په اساسي برخو کې بریالي پرمخ لاړ شي، نو دوی بیا زور هغه څه ته ورکوي، چې په ټولیز ډول ورته اسانه ښکاري. په هغه برخه کې هم د بشپړې پوهې نه لرلو له امله د ټولنې اخلاقیاتو ته ستر زیان رسوي؛ د بېلګې په ډول خپرونو کې د غیر اخلاقي ټوکو، سندرو او بې ځایه الفاظو استعمال هغه څه دي، چې په ټولنه کې د اذهانو لوړاوي او د اخلاقیاتو غښتلتیا پر ځای عامه ذهنونو ته لویه صدمه رسوي.

که چېرته د اطلاعات او کلتور وزارت یا ریاست په راس کې مسلکي او په کار پوه خلک شتون ولري، نو هغوی د رښنیو د قانون د لسم فصل ۴۵مې مادې له مخې چې رښنیو ته ښودل شوي اټه ممنوعه مواردو باندې په ښه ډول عمل کوي.

د رښنیو قانون په لسم فصل ۴۵مه ماده کې ویل شوي:

1. ((هغه اثار او مطالب چې د اسلام سپېڅلي دين له حکمونو او اصولو سره په توپیر کې وي.
2. هغه اثار او مطالب چې نورو ادیانو او مذهبونو ته د سپکاوي لامل وگرځي.
3. هغه اثار او مطالب چې د "حقيقي او حکمي اشخاصو"² د سپکاوي، تحقیر او د هتک یا حرمت لامل شي.
4. هغه اثار او مطالب چې پر حقيقي او حکمي اشخاصو افترا وي او د هغوی شخصیت او اعتبار په ټولنه کې زیانمن کړي.
5. هغه اثار او مطالب چې له اساسي قانون سره توپیر ولري او د جزا قانون کې جرم وگڼل شي.
6. پرته د اسلام له سپېڅلي دين څخه د نورو دینونو تبلیغول او ترویج.
7. د تاوتریخوالي او د تیري د قربانیانو د هویت او د انځورونو څرگندول په داسې ډول چې ټولنیز حیثیت یې زیانمن شي.

² په (نظریة الحق والالتزام) کتاب کې دوکتور وهبة الرحيلي حقيقي او حکمي اشخاص داسې پېژندلي:

((والشخص الطبيعي (الإنسان) اعتباري كالشركات ولمؤسسات فى الحقوق الاخرى.))

۱- حقيقي دا چې یو کس د خپلو حقوقو غوښتنه کوي او بیا له هغې څخه دفاع کوي؛ مگر د نورو استازیتوب نه کوي.

۲- حکمي بیا هغه خلکو ته ویل کیږي، چې د نورو استازیتوب او یا یې پرځای تمثیل کوي.

8. هغه اثار او مطالب چې د ټولنې د افرادو او په ځانگړي توگه د ماشومانو د تنکیو ځوانانو رواني امنیت او اخلاقي سلامت زیانمنوي.)

موږ په خپلو رسنیو کې د مسلکي کسانو د نشتون له امله د ورځې په کراتو - کراتو دغسې پېښې گورو، چې په کې د قانون دغه مادې تر پښو لاندې کېږي.

که تبلیغاتو ته وگورو، نو تر ټولو ښه وسیله یې رسنۍ بلل کېدای شي، چې یوه ټولنه هم د پرمختگ پر لور سوقولی شي او هم یې د بربادۍ پر لور. که رسنیو کې مسلکي کسان ونه گمارل شي، لرې به نه وي چې ټولنه او په کې د شته افرادو اخلاق تیارو او کنډو - کپرو ته ولوېږي.

دا چې د عامه پوهاوي برخه کې د رسنیو رول د پام وړ دی، د ډېرو رسنیو رسنیز فعالیتونه د مسلکي کسانو د نشتون له امله یواځې په تفریح او سات تېرۍ ولاړ وي، نو د سیالۍ په برخه کې سرعت او تېزوالی یې د ټولنې په اخلاقیاتو بد اغېز پرې باسي.

زموږ د ټولنې ډېره برخه نالوستې ده؛ په ځانگړي ډول مېرمنې، نو هر کله چې مبتلې تفریحي خپرونې د یو شمېر بې مسلکه کسانو له لوري، چې په هېڅ ډول د رسنیو اخلاق، معیار او مسلکي اړخ سره بلد نه دي، کورني نظام ته ستر سرخوړی جوړوي.

يو شمېر رښتو کې د همدې بې مسلکه خلکو له لوري خپرېدونکو سندرو، ټوکو، بې ځايه خنداگانو، بې معياره او بې ټولې خبرو ستونزې زېږولي؛ ځکه دغه د زمزمو پرگرامونو په کورنيو او ټولنو کې د ډېرو ځوانانو او پېغلو اخلاقيات فاسد کړي دي؛ آن دا چې د دغو خپرونو له امله د ميني او عاشقۍ په نامه ډېر کله د خلکو عزتونو ته له کوره د تېستې او نورو اخلاقي فسادونو لاره خلاصه کړې.

د نامسلکو کارکوونکو په شتون کې د ټولنې په اخلاقياتو د رښتو بد اغيز هغه وخت لا ښه جوتيري، چې د ټولنې شديدې اړتياوې درک نه شي او نه هم د خپرونو پرمهال کوم معيار په نظر کې ونيول شي.

دلته ده چې دوی له ټولو معيارونو ناخبره هغه څه نه شي وړاندې کولی، چې د ژورنالېزم مسلک پرې ټولنې ته د خپراوي تاکيد کړی دی.

دا سمه ده چې د ژورنالېزم څلورم آر او اصل تفريح ده، خو تفريح بايد په مسلکي بڼه سالمه وي، نه دا چې د ټولنې وگړي له خپل مسر نه خطاء کړل شي.

رښتو کې د مسلکي کسانو فقر له امله سالمې تفريح ته نه کتل کيږي، هغه چې د ټولنې هر اړخ ته په کې فکر کيږي.

نامسلکي کسان د اخلاقياتو د خرابولو سربېره د ټولنې تعليمي کچه، عرف او عادات، کلتور او د ټولنې عامه ذهنتونو ته زيان رسوي.

د : د ټولنې په افکارو د نامسلکیتوب اغېز:

همدا رښتو دې چې د ولس نمایندګي کوي او رښتو د ولس پر زخمونو پټې لګوي، نو په کار ده چې خپل رښتینی مسوولیت په مسلکي بڼه ترسره کړي.

افغانستان کې له 2001 کال راهیسې د رښتو خپلواکي له لویو لاسته راوړنو شمېرل کېږي. دا لاسته راوړنه دومره لویه ګڼل کېږي، چې نظام پرې له ټولو وړاندې ډېر ویاړ او له مهمو لاسته راوړنو یې بولي.

خو د نامسلکي خلکو بېلابېلې خپرونې او خبرې د دې سبب ګرځېدلي، چې دغه لویه لاسته راوړنه د ټولنې فکرونه منفي او بې ګټې لور ته بوځي. د رښتو په منځ کې نامسلکي کړنو د ټولنې په افکارو لوی زیانونه رامنځته کړي دي. دوی د رښتو د قانون سربېره اساسي قانون له پامه غوځولی، چې په کراتو- کراتو دې برخو کې سرغړونې او ورانۍ لیدل شوي دي.

د قانون په هکله بېغوري، د شخصي او سیاسي ګټې اخیستنې ترڅنګ رسنیزه سوداګري هغه څه دي، چې نامسلکي اشخاص یې په ترسره کولو سره ټولنه کې د بد فکر رامنځته کولو لامل ګرځي.

د دوی غیر معیاري خپرونې او نامالومه تګلاره د دې لامل کېږي، چې په ډېرو ملي ګټو سترګې پټې شي. دا ډېره مهمه برخه ده؛ ځکه د داسې نیمګړتیاوو په تکرار سره نه یواځې دا چې رښتو د ټولنې له نظره لوېږي؛

بلکې د ټولنې ځوان قشر له فکري پلوه د خورا زيانمنو ستونزو سره مخ کولی شي.

په افکارو بله بده اغېزه دا چې د مسلکيتوب په نشتون کې رښی د ډېرو ټولنيزو اخلاقو، نزاکتونو او ادابو پر وړاندې بې غوره پاتې کېږي او دا کړنه ورځ تر بلې د تکثر او ودې لامل گرځي.

د اساسي قانون د درېيمې مادې له مخې چې د اسلامي ارزښتونو په خلاف هر ډول کړنه او گام د منلو نه دی، نامسلکي کسانو دې ټکي ته په ناپامۍ سره د اخلاقو، ټولنې سلامتيا او نورو کلتوري او اسلامي ارزښتونو ته گواښ پېښ کړی، چې دا گواښ بيا د افغان ولس د کلتور، دود او اسلامي ارزښتونو سره د ټکر په پايله کې د ټولنې افکار د ستر اخلاقي خنډونو سره مخ کوي.

د اخلاقو سربېره رښيو کې دغه ډول کړنو د افغاني کلتور حرمت هم زيانمن کړی دی.

له مسووليت پرته اجاره يي تگلاره رښيو کې د نامسلکو ترمنځ بله ستونزه ده، چې اخلاقي او ټولنيز ارزښتونه تر پښو لاندې کوي. په هماغه کچه چې اساسي قانون د ډيموکراسۍ، ولسواکۍ او د بشر حقونو ارزښتونه په ځان کې ځای پرځای کړي، له دې ډېر يې د اسلامي، ټولنيزو اخلاقو، امنيت او کلتوري ارزښتونو پر ساتلو ټينگار کړی دی؛ ځکه د ديني قانون جوړونې له مخې دا د انساني حقونو، د کس له کرامته نيولې تر ولسواکۍ

او ارزښتیا د دین په کړۍ کې راځي، دا دواړه د یو بل سره په موازي ډول پرمخ ځي، چې هېڅ ټکر په خپلو کې سره نه لري.

شخصي موخو لپاره د ټولنې په افکارو لوبې کول د نامسلکو خلکو بله کړنه ده، چې د اساسي قانون خلاف د ملي گټو پرځای د شخصي گټو لپاره خپرونې او ورته لومړیتوب پرې ورکول کيږي.

دوی کې ډېری یې د ملي گټو په پرتله د مادیاتو یا نورو غرضونو له مخې شخصي گټو ته لومړیتوب ورکوي، چې کېدای شي ډېرې لارښوونې یې د بهرنیو گټو له مخې ترتیب او د ملي گټو خلاف وي.

د دغو دلایلو له مخې نامسلکي اشخاص په بشپړه توګه له ملي گټو ناخبره او د ارزښتمندو ملي نوامیسو څخه سرغړوونکي پېژندل کيږي.

پنځم څپرکی

د مسلکي او غیر مسلکي اشخاصو ترمنځ توپیرونه

له توپیرونو وړاندې اړینه ده، چې نامسلکه یا اماتوران په دوو برخو ووېشو:

الف: غیر مسلکه مجرب

ب: غیرمسلکه غیر مجرب

لومړی یې نامسلکي مجرب ژورنالېستان دي، چې له بلها کگلېچونو، نیمگړتیاوو او ستونزو وروسته تر یو بریده په دې توانېدلي، خو خپلې رسنیزې چارې تر کنټرول لاندې راولي؛ یانې دغې ډلې ټولنې او مسلک ته د زیان اړولو دور تېر کړی دی.

دوی د بار - بار سهو او ډېرو نیمگړتیاوو له ازمایلو وروسته یو څه پوه شوي، چې لږ منظم پرمخ لاړ شي. تر دې کچې د سېدلو په هر بند کې دوی ټکړې خوړلي، خو ځان مجرب کړي.

دوهم یې نوې راټوکېدلې موسمي ډله ده، چې نامسلکي کړنې یې نه یواځې د ټولنې پر اخلاقیاتو ناوړه اغېز کړی؛ بلکې د ژورنالېزم پر سپېڅلي مسلک تور داغ او هم د ملنډو باعث کړېدلي.

که د مسلکي او نامسلکي اشخاصو توپیر ته څیر شو، نو د رسنۍ او ولس ترمنځ "باور" تر ټولو مهم اساس دی، چې دا پخپله د مسلکي

ژورنالېستيکي اخلاقو اساس هم جوړوي. کله چې د رښۍ او ولس ترمنځ باور شتون ونه لري، رښۍ د ولس له سترگو لاندې پښو ته لويږي، چې د بې باورۍ دغه بنياد په رښيو کې همدا نامسلکي وگړي رامنځته کوي.

د مسلکي کسانو په شتون کې ولس د رښيو په اورېدو او پراخېدو سره ځان خوښ او په امن احساسوي.

ولس د خپلو ستونزو په اړه ښه واضح او ښکاره اطلاعات رښيو سره شريکوي او دوی په دې قناعت حاصلوي، چې بايد د ټولنې په منځ کې شته پټې سوژې، ستونزې او رازونه د رښۍ مخه کېږدي، خو برعکس نامسلکي اشخاص د مسلک څخه د ناخبرۍ له امله نشي کولای، ولس ته دغه ډاډ ورپه برخه کړي.

مسلکي وگړي خپل ځان د ولس له فکره بهر نه باسي. د ولس هيلو او غوښتنو ته درناوی، متقابل احترام او باور ته ترجيح ورکوي، خو د ولس باور پيدا او رښۍ د واقعيتونو په لټه کې د ولس او حکومت ترمنځ رښتينی پل شي.

په مسلکي چلند سره ولس په رښيو باور او ډاډ پيدا کوي او دا د دې لامل کيږي، چې د هغوی له منځه د شويو پېښو، واقعيتونو او سوژو په اړه له ټولو وړاندې اطلاعات ترلاسه شي.

د نامسلکیتوب په شتون سره رسنۍ په ټولنې خپل اغېز کموي او نشي کولای چې د مسلکي کارکوونکو د شتون په څېر دې ژور اغېز پرې باسي.

د رسنیو له ازادۍ څخه نامسلکي خلک سم برداش نه شي اخېستلی، چې له امله یې ټولنې ته د زیان سربېره د وخت واکمن ته هم ستونزې زیږولی شي.

د اماتور ژورنالېستانو فکري تمرکز د ټولنې د ستونزو او د قانون د ښه پلي کېدا پرځای په مالي سرچینو او تمویلونکو اشخاصو وي. همدا لامل وي، چې له هڅو او زیار وروسته هم په ټولنه کې اغېزمن نه تماميږي. نامسلکي کسان ډېری وخت کاري برخه کې له ستړیا شکایت کوي؛ ځکه د سوژو پیدایښت او بیا منظم څارل ورته ستړي کوونکي وي، خو مسلکي خلک د خپلې مسلکي پوهې او زده کړې پرمټ کولی شي، خپلې ټولې چارې په ښه ډول رهبري کړي.

که یوې سوژې باندې نامسلکي او مسلکي دواړه په یو وخت کار وکړي، نو د کار په پایله کې به ښکاره ډول جوتیږي، چې مسلکي کس خپلې چارې په څومره بریالیتوب او څنگه پرمخ وړي، خو په مقابل کې بیا هغه کس چې مسلکي زده کړې نه لري، څومره یې چارو کې له ستړیا او ستونزو سره مخ شوی؟

د چارې په پایلو کې د دواړو ترمنځ ښکاره توپیر موجود وي. د مسلکي خبريال د راپور زاویه او په نښه شوې سوژې دومره په زړه پورې او د ټولنې لپاره موثره وي، چې ټولنه کې د بنسټیزو بدلونونو د رامنځته کېدو سبب ګرځي.

د مسلکي خبريال اماتور سره لویې توپیر دا دی، چې مسلکي کس د مسلکي پوهې مهارت پر مټ په ازاد لاس موضوع باندې کار کولای شي، هغه له دې وېره نه لري، چې هسې نه ځینو ځایونو کې ناخبرۍ سره مسلکي او دودیزې بولې ترې ونړیږي؛ ځکه هغه ته له وړاندې خپل چوکات او حدودات مالوم وي.

مسلکي کس په یوې سوژې د کار پرمهال ځان د سوژې واقعیت او ژورو ته په ډېرې اسانۍ سره رسولای شي، خو دا رسېدنه بیا اماتور کس ته خورا ستونزمنه وي.

مسلکي خبريال ټولو خواو لپاره یو ډول معیار کاروي، اما اماتور چې خپله هم معیاري نه وي، نشي کولای معیاریتوب ته پام وکړي.

د خپلې سوژې په بشپړولو کې مسلکي کس شخصي خوښتوب او ناخوښتوب ته پام نه کوي؛ ځکه د ټولنې غږ پورته کول د مسلکي کس لپاره سره کرښه ده، له همدې امله د مسلکي کس راپور په زړه پورې او د ټولنې له پراخ هرکلي سره مخ کیږي.

نو د سالم او پرمختللي سيستم رامنځته کولو لپاره مهمه ده، چې مسلکيتوب رامنځته شي، خو په سالم دريځ سره د خلکو اعتبار خپل او يو مسلکي چوکاټ تشکيل شي.

په رسمي ژبو برلاسې خبرې، د هېواد د ولاياتو په اړه کره مالومات او نوره ټوليزه پوهه او مطالعه هغه څه دي، چې د مسلکي زده کړو پرمهال مسلکي خلکو ته ښودل کيږي.

دا هغه څه دي چې پرته له مسلکي زده کړو څخه ترسره کول يې ستونزمن دي.

نامسلکي خلک د ژورنالېزم په لږې برخې د پوهېدو وروسته ځان د ډېرو لوړو کسانو منځ کې ويني، چې دا يې بيا د بې ځايه غرور او تکبر باعث گرځي؛ اما برعکس عاجزي او ځان د ولس له غړو سره يوشان گڼل د مسلکي کس بنيادي کړنه ده.

بې ځايه تکبر او غرور د شخص سربېره د رسنۍ اعتبار ته هم زيان رسوي، چې همدې او ورته نورو کړنو له امله دمگړۍ هم زموږ رسنۍ په دوامدار ډول کپريږي.

نامسلکي کس د خپلې بې پلوۍ په ساتلو کې هم ډېری وخت پاتې راځي.

مسلکي کس ولس پلوه، خو نامسلکي بيا سياست پلوه وي؛ يانې د سياستونو په طرف کې واقع کيږي او دا ډول درېدنه د نامسلکو ترڅنگ د

رسنی لپاره هم د زوال باعث گرځېدای شي؛ ځکه ولس په خپل ځای پاتې کېږي، خو سیاستونه بیا حالاتو او وخت ته په کتو هر وخت بدلېدای شي. د سیاست مخ او شا مالومه نه وي او نه هم په سیاست کې تل پاتې دوستي یا دښمني شتون لري.

دا بیا یو بل بحث دی، چې زما په بل کتاب "سیاسي ژورنالېزم" کې پرې پراخ بحث شوی.

ولې د رسنیو اورېدونکي په زړه پورې نشراتو اورېدو لپاره لږ وخت کې په پرلپسې ډول د رسنیو لیدل یا اورېدل بدلوي؟

دا ټوله موضوع د خپرېدونکو موادو محتوا پورې اړه لري او توپیر هم د دوی ترمنځ همدا دی. نامسلکي کس په دې نه پوهیږي، چې مخاطبان یې څه ته اړتیا لري؟

دغه ډول د خپرونې، ټاک شو، گردې مېزونو او اعلانونو په جوړولو کې له کومو محتویاتو ګټه واخېستل شي؟

نامسلکي کسان خو لومړی په محتوا جوړولو کې له ستونزو سره مخ وي او که رامنځته یې هم کړي، نو د جوړونې پرمهال د خپلو کتونکو او څارونکو اړتیا او غوښتنو ته پام نشي کولای؛ اما مسلکي کارکوونکي بیا برعکس دا هڅه کوي، څو له کومو محتویاتو څخه په کار اخېستې د ټولنې غوښتنې له پامه ونه غورځول شي او هم خپل رسنیز اعتبار غښتلی کړي؟

د مسلکي اشخاصو له اماتورو کارکوونکو سره بل توپیر د مخاطبینو ساتل او درلودل دي. مسلکي کس د هغو چارو په لټه کې وي، چې پرمټ یې د خپلو مخاطبانو سربېره نور قشرونه هم د ځان پر لور رامات کړي، خو نامسلکي او اماتور کسان بیا په تقلید سره د هغه څه وړاندې کولو هڅه کوي، چې ولس یې د بار - بار لیدو له امله سترې شوی وي. همدا مسلکي اشخاص دي، چې د عامه ذهنونو او افکارو په روښانولو کې ستر رول لري.

ډېری نامسلکي اشخاص په دې نه پوهیږي، چې دوی باید ټولنې ته څه وړاندې کړي او دغه څه چې وړاندې کوي، کوم زیانونه او کومې گټې لري؟

د رسنیو له موخو ناخبره له نشراتي پلانه پرته یواځې په سندرو، ببولالو، زمزمو، او نورو افواهاتو باندې ځانونه د ژورنالېزم د یون لارویان گڼل ډېره نامناسبه ده؛ ځکه یواځې په دغو برخو څوک ژورنالېست کېدای نشي.

د مسلکي کادرونو په وینا کوم کسان چې یواځې د پورته موضوعاتو له امله ځانته د ژورنالېست خطاب کوي، دا د ژورنالېزم سپېڅلي څلي او مسلک ته د توهین ترڅنگ په خپل ځان ملنډې وهل دي.

هره رسنۍ اړ ده، چې عامه افکار یو لور ته رهبري کړي. که چېرته مسلکي اشخاص د دې رهبرۍ په راس او داخل کې موجود وي، نو هېڅکله به د خپل هېواد ملي نوامیس، ملي گټې او ملي امنیت ته گواښ

پېدا نه کړي او نه به هم بل چاته د دې اجازه ورکړي، چې د خلکو عامه افکار يا ذهنيتونه غلط لور ته رهبري شي.

د خپرونو، راپورونو، مرکو، تبصرو، تحليلونو او داسې نورو پروگرامونو په جوړولو سره له خپلو مسلکي زده کړو ګټه په شعوري بڼه د خلکو ملي روحيه پياوړې کوي او د ملي ګټو لپاره کار کوي، چې دغه چاره د مسلکي زده کړو پرته ناممکنه ده؛ ځکه خو ډېر کله نامسلکي اشخاص غواړي، چې د رښيو پر مټ ټولني ته خدمت وکړي او يادې موخي تعقيب کړي، خو په مسلک کې د پوهې نه شتون، نامسلکيتوب او کارونو ته نه پام يې د دې لامل کيږي، چې نه يواځې دوی په خپلو موخو کې پاتې راولي؛ بلکې ټولنه هم ترې خرابېږي او په ناپوهۍ کې ترې ټوله ټولنه متضرره شي.

شپږم څپرکی

د مسلکي اشخاصو لاسته راوړنې

په تخصصي بڼه د ژورنالېزم زده کړې له امله په دې کم وخت کې مسلکي ژورنالېستان په دې توانېدلي، چې د پام وړ لاسته راوړنې ولري؛ د بېلګې په ډول که په جګړه ییزو حالاتو کې ټاکنې يادې کړو، نو د رایې ورکولو په جريان کې د رایې ورکوونې په مرکزونو بریدونه او چاودنې کيږي، د خلکو تورې شوې ګوتې پرې کيږي، خو د مسلکي ژورنالېستانو له لوري په دغه ملي مسله کې مسلکي هڅې او کړنې د دې لامل کيږي، چې د عامه پوهاوي او بېلابېلو څېړونو او پروګرامونو پرمټ وکولای شي ولس ته قناعت ورکړي، چې پایله کې ولس د خپل سر په بیه هم دغه ملي مسله کې د خپل انتخاب کولو لپاره چمتو شي، خو د ولسواکۍ په تمثيل کې د خپلې خوښې نوماند ته رایه ورکړي.

نو د ډیموکراسۍ په دوره کې هم مسلکي ژورنالېستانو خپله پراخه ونډه لرلې او د بشري حقونو په ترویج کې یې خپل رسالت دوامداره ساتلی دی.

دغه ډول په نورو برخو کې هم که مسلکي ژورنالېستان د پېښو جريان په بڼه شکل سره وڅاري، نه یواځې دا چې ټولنه به د بريالیتوب پر لور قدم ووهي؛ بلکې د ناسور په څېر د ټولنې لپاره خنډ جوړوونکي خلک به هم

د خپل عمل په بدو پایلو پوه شي؛ ځکه ولسواکه ټولنه کې رسنی د هېواد څلورم ځواک گڼل کیږي، نو له دې لارې مسلکي ژورنالېستان کولای شي یو له بل سره نږدې اړیکې وپالي.

مسلکي کسان د مسلکي چلند سبب شي، چې دغه دواړه بیا ولس ته د رښتیني خدمت ترسره کولو جوگه گرځي؛ ځکه مسلکي کسان د خپلې ټولنې او مسلک ټول اصول، قواعد او کړنې په ښه ډول پاللې او ساتلې شي.

له بده مرغه اوس وخت کې ډېری رسنی دغه تشه شته (چې تر څلور کلن او آن دوکتورا پورې د ژورنالېزم زده کړه په کې ترسره کیږي) یواځې په خبر او راپور خلاصه کوي؛ حال دا چې د ژورنالېزم په یوې-یوې برخې مونوگرافونه او تېزسونه لیکل کیږي او په میاشتو-میاشتو ورباندې تدریس کېدای شي.

هغه کسان چې یواځې د ژورنالېزم د کلیمې سره اشنا دي، یا یواځې د خبر او راپور له کلیمې سره بلد شوي، خو نور په دې نه پوهیږي چې ولس څه ته اړتیا لري او دا ورته څه کولای شي؟

مسلک راته د کومو کړنو د ترسره کولو او نه ترسره کولو امر کوي؟ دغه نه پوهېدل نېغ په نېغه د دوی په نامسلکیتوب باندې دلالت کوي او دوی نشي کولای چې د ولس غوښتنو ته سم ځواب ووايي او یا هم د

هغوی غوښتنې درک کړای شي، نو ډېره مهمه ده چې رسنی د مسلکیتوب اصل ته په کلکه پاملرنه وکړي.

د مسلکي اشخاصو لاسته راوړنې په لویه کچه ځینې په لاندې ډول ښودلې شو:

- ✓ د دیني زده کړو خپراوي کيږي
- ✓ واقعیتونه بیانوي او باطل سره د حق توپیر پېژندل کيږي
- ✓ د عقلانیت او علمیت چوکاټ برابرېږي
- ✓ له ظالمة د مظلوم د حق پوښتنه کيږي
- ✓ خیر او ښېگنې لور ته خلک بلل کيږي
- ✓ خلک یووالي او وحدت ته هڅوي
- ✓ سموالی او رغون رامنځته کيږي
- ✓ ټولنه کې د اختلافاتو او د فساد د خپرېدلو مخنیوی کيږي
- ✓ د وگړو ترمنځ همکاري زیاتوي او عمومي مصالحو ته پاملرنه کيږي
- ✓ خصوصي حریم پېژندل کيږي او د خلکو حقوق رعایتیږي
- او بالاخره د دوی په شتون سره ټولنه کې رسنی له بې کچې اعتماد څخه برخمن کيږي.

مسلکي افراد څوک دي؟

هغه چې یوه برخه کې لوړې زده کړې ترسره او په منظمه توګه په همدې ډګر کې د نظري زده کړو ترڅنګ عملي برخه کې تجربې ترلاسه کړې وي؛ ځکه نظري زده کړې وړتیا او عملي کار بیا تجربه انسان ته بښي.

کله چې یو کس یوه برخه کې هر اړخیزه زده کړه په مسلکي بڼه وکړي، نو د دندې ترسره کولو لپاره لېواله وي او لېوالتیا یې د دې سبب ګرځي، چې دا شخص نه یواځې د کار له پلوه ادارې ته مثبت تمام شي؛ بلکې اداره به هم په کم وخت، لږ لګښت او منظم ډول خپلو موخو ته رسېدنه وکړای شي.

نو دغې مهموالي ته په کتو اړینه ده، چې په رسنیزه برخه او هره اداره کې مسلکیتوب اصل ته په کلکه پاملرنه وشي.

د مسلکیتوب اصل د هغه بنيادي زده کړو له مهارت څخه عبارت دی، چې د کار په ډګر کې د کارکوونکي توان او د کار ترسره کولو نقشه په ګوته کوي. بیا نه یواځې په اسانۍ سره د پلان په نقشي تګ کېدای شي؛ بلکې د عمل په ډګر کې هم د ټولو پیچونو په هوارتیا کې مرسته کوي.

مسلکیتوب څنگه رامنځته کېدای شي؟

له هرڅه وړاندې باید د رسنۍ په راس کې مسلکي کس وټاکل شي. د رسنیو قانون په ۳۸ مې مادې درېیم جز کې مسلکیتوب باندې ټینګار شوی دي.

په دغه برخه کې راغلي، چې د رسنیو مسوول مدیران باید د مسلکي زده کړو سند له ځان سره ولري. د همدې شرط په اساس زموږ ډېری رسنۍ تر پوښتنې لاندې راځي.

د افغانستان په څېر هېواد کې رسنیز ډګر په بشپړ ډول د نامسلکو له شتونه نه شو پاکولی، البته دا کېدای شي چې کچه یې ټیټه شي.

مسلکي کسان ډېرې لارې لري، خو له مخې یې د نامسلکو لاس لنډ او کاري ونډه یې ټیټه شي.

کله چې یو کس څلور کاله یو ډګر کې په ژمن ډول زده کړې ترسره کړي، د دې اهلیت او ظرفیت پیدا کوي چې په اړونده مسلک کې بریالی دنده ترسره کړي.

نو د همدې له مخې کله چې یو څوک غواړي ښه مسلکي ژورنالېست شي، باید له ټولو وړاندې ټینګه اراده، پرځان باور او تر ټاکلې مودې (چې لوړو زده کړو وزارت مشخص کړی) زده کړې ترسره کړي.

اوس مهال د دولتي پوهنتونونو سربېره په خصوصي پوهنتونونو کې هم د ژورنالېزم پوهنځي شتون لري، چې د دې شتون موږ ته د نامسلکیتوب په منځه وړلو کې ډېره مرسته کولای شي.

د پوهنتون استادان باید له لومړي کال څخه خپلو زده کړیالانو ته دا انگېزه ورکړي، چې رسنیو کې کار وکړي او د همدې استادانو له خوا دې د مسلکي طرحو او همکارۍ په ملاتړ د رسنیو له بېلابېلو مشرانو سره خبرې وشي، خو زده کړیالان یې د نظري زده کړو سره عملي تجربه هم ترلاسه کړي.

دا کړنه خو گټې لري:

لومړۍ یې دا چې له معاشه پرته د نامسلکو اشخاصو دنده به همدغه مسلکيان مخته وړي.

دوهمه دا چې مسلکي ژورنالېستانو لپاره به د فارغېدو سره په عملي برخه کې هېڅ ستونزه پاتې نه وي؛ په دې مانا چې دوی به خپله نظري او عملي برخه غني کړې وي، چې بیا به په ملي او نړیواله کچه د دندې ترسره کولو ښه جوگه اوسي.

درېیمه گټه یې خپله رسنیو ته ده، چې د دوی پرمختگ کولای شي معیاري نشرات خلکو ته وړاندې او په رسنیز بازار کې د سیالۍ بریا په خپل نوم کړي. هره رسنۍ باید د ښو خپرونو لپاره د تقرر معیار مسلکیتوب وټاکي. کله چې دغه کړنه ترسره شي، نو نامسلکي وگړي دا جرئت نه شي کولای

چې خپل اسناد د ذکر شوي بست لپاره جمه کړي؛ ځکه هلته له وړاندې لومړیتوب مسلکیتوب بنودل شوی دی. په دې سره رسنی معیاري او په خپل ډگر کې لومړیتوب خپلوي.

د مسلکیتوب رامنځته کولو بله غوره لاره دا ده، چې هېواد کې د زونونو په کچه د مسلکي ژورنالېستانو ټولنې رامنځته شي، چې دغه ټولنې بیا بېلابېلو رسنیو سره د قرارداد او بنو اړیکو پر بنا مسلکي وگړي د کار کولو په موخه وروپېژني.

دا کړنه د مسلکي وگړو لپاره ډېره ښه پرمختګه پرمختګه؛ ځکه هر کله چې د غیر قانوني کړنو د مخنیوي لپاره په متحد ډول یو ځواک رامنځته شي، نو په ډگر کې د غیر قانوني کړنو د ترسره کولو جرئت له منځه ځي، چې دې سره به په تدریجي ډول ټول رسنیز ډگر قانوني او مسلکي وگړو ته پاتې شي.

عامه پوهاوی د مسلکیتوب د رامنځته کولو لپاره بله غوره لاره ده، چې پرې د نامسلکیتوب مخنیوی کېدای شي.

دا باید ومنو چې زموږ د ټولنې فکري او تعلیمي کچه د نړۍ په پرتله ټیټه ده، نو د نامسلکیتوب د زیانونو او د مسلکیتوب د گټو په اړه د پوهېدو لپاره ټولنه کې عامه پوهاوی په کار دی، خو په دې سره ټولنه کې د مېشتو وگړو ذهنونه خلاص او خپل مکلفیت ادا کړي.

د عامه پوهاوي په دې برخه کې د رسنیو سربېره د جوماتونو امامان، ديني عالمان، نفوذ لرونکي قومي مشران او تعليم لرونکي وگړي د دې برخې په ترويج کې پوره مرسته کولای شي. کله چې د يوې برخې په اړه ټولنيز شعور لوړ شي، نو د دغو غير معياري کړنو د مخنيوي کار هم همدغه وگړي په ښه ډول ترسره کولای شي.

دا د دې لپاره هم اړينه ده، چې تاسې په چارو کې د مسلکي چلند پر لور رهبري کړي.

مسلکي اشخاص د خپل مسلک په ځواک کولای شي، د رسنیو پر مټ د اوږد مهال لپاره عامه ذهنیتونه د ټوليزو گټو پر لور مخ پر وړاندې بوځي. دغه ډول مسلکي کسان دا توانايي لري، چې د رسنیو پر مټ د ټولنې افکار په سم ډول بسیج کړي.

دا هغه څه دي، چې موږ ته په ټولنه کې د مسلکي ژورنالېستانو اغېزمنتوب په گوته کوي. که چېرته له دې ځواک څخه په مسلکي توگه سمه گټه وانه خېستل شي، نو ممکن ټولنه د فکري، اخلاقي او نورو حالاتو له مخې د تاریکۍ، تباهي او بربادۍ لور ته لاړه شي.

پایله

دلته یوه خبره د رسنیو او بله هم د کارکوونکو (ژورنالېستانو) ده. که د رسنیو په اړه بحث وکړو، نو تېر وخت کې د رسنیو حکومتي برخې پورې تړل او یو اړخیز نشرات کول هغه څه وو، چې د رسنیو لپاره یې ټولنه کې یو څه منفي لیدلوری رامنځته کړی وو. رسنۍ د یوې ټولنې په رغونه کې خورا اغېزمن رول لري؛ ځکه رسنۍ مسوولیت لري خو د هغو موادو د نشر هڅه وکړي، چې ټولنې لپاره ګټور وي او ورته زیانمن واقع نه شي. د هېواد په رسنیز بازار کې اوس مهال په زرګونه لیکوالان، ژورنالېستان، تخنیکي کارکوونکي او د نورو برخو چلوونکي په کار بوخت دي. که د یوې خپرونې یا رسنۍ چلوونکي خپله روښانفکره وي، نو مخاطبین به یې هم طبعاً اکثره د همدې قشر اړوند خلک وي، خو د هېواد پر روښانفکره قشر د رسنیو تاثیر بیا هغه شان نه دی؛ لکه پر عوامو چې دی. رسنۍ د عوامو پر ذهنیت ورو- ورو تاثیر کوي او که چېرې رسنۍ مثبت او یا منفي لیدلوری ولري، نو دا تاثیرات هم پر هغوی ورو- ورو اغېز کوي، چې یو اوږد زماني واټن غواړي. د دې یو علت دا هم دی، چې زموږ د رسنیو ژبه د عوامو له ژبې څخه تر یوځایه توپیر لري، خو دا تاثیرات بیا پر روښانفکره قشر جوت دی.

اوس زموږ ازادې رسنۍ روښانفکره قشر په هغو بېلابېلو ډلو پورې تړلي، چې خپل ذهني تمایلات لري. په ځینو برخو کې کېدای شي دا ذهني تمایلات خپلواکې زېرمې ولري، خو تر ډېره دا فکرونه له بهرنیو سرچینو الهام اخلي.

طبیعي خبره ده چې د دوی له خوا سمبالېدونکې رسنۍ هم د دې ډول افکارو خپرندویې دي. دا هغه جریان دی، چې یو شمېر تحصیل کړي اشخاص یې پر خپرولو بوخت دي او یو شمېر نور بیا د دې جریان پر ضد خپل فعالیتونه کوي.

په دې ډول د هېواد د روښانفکره قشر یوه زیاته برخه له رسنیو څخه د خپرېدونکو متضادو فکري جریانونو په رفع او دفع بوخت دي.

خو په دې منځ کې ځینې داسې ازادې رسنۍ هم شته، چې د خپلواکو شخصیتونو له خوا خپرېږي، جانبي عوارض یې کم او گټې یې زیاتې دي. دا ډول رسنۍ د هېواد د ټولو قشرونو په ذهني جوړښت کې کارنده ونډه اخلي او د ملت د ویښتابه سبب ګرځي.

دې ډول رسنیو د هېواد د ډېر شمېر روښانفکرو د ذهني سطحې په ښېرازی کې هم ښه رول ادا کړی او ادا کوي یې.

که دغه ډول رسنۍ نه وای، د هغو نورو رسنیو مخ نیونه به ډېره ستونزمنه وه، چې د ازادو رسنیو په نوم نشرات لري، خو په واقعیت او حقیقت کې

يې د ازادۍ فکرونه او خپرونې د بېلابېلو خواو له لوري ولچک او ځولانه وي.

په مجموعي ډول زموږ له رسنیو څخه د هېواد روښانفکره قشر زیات اغېزمن شوی او اغېزمنیږي. دا اغېزمنتیا په مثبت او منفي دواړو خواوو کې محسوسه ده، چې د همدې روښانفکرو له لارې عامو وگړو ذهنونو ته هم تکثر کوي.

ډېری وخت د حکومت درې گونی ځواک د رسنیو تر سخت فشار لاندې راځي.

د ملي شورا یا ولسي جرگې د زورواکو غړو له خوا خو بیخي خپل سیال او رقیب گڼل کیږي.

د ځینو نامسلکو له لوري دغو زورواکو سره معاملې او ډیلونه بیا د دې سبب کیږي، چې د دوی په ډېری نا قانونه او ناروا کړنو باندې د خاموشۍ گوته په شونډو کېښودل شي.

دغه ډول دې برخه کې له قومي نسبت څخه هم ناوړې گټې اخېستنې ته زمینه برابریږي او یو شمېر رسنۍ له دې لارې خپل مخاطبین د ځان ترڅنګ دروي.

خو که چېرته د مسلکي کادرونو په شتون سره رسنۍ وانگېرو، نو په عام ډول بیا همدا رسنۍ وي، چې د دغه ډول خلکو ناممکن هوسونه مهار او په عامو نیوک کوونکو په منځ کې هم د جرئت جذبه پیاوړې کړي.

اجراييه قوه هم د مسلکي کادرونو په شتون سره نه شي کولای له قانونه دباندې خپلو کړنو ته سرايت ورکړي.

مسلکي کارکوونکي رښيو کې پرته له معاملې، وېرې او اړيکې په مسلکي مهارت سره د ټولنې او په کې د شته مظلومانو غږ بدرگه کوي، چې له دې امله هېڅ اجراييه قوه نه غواړي، خو نوم يې د قانون ماتوونکو او زورواکو په ډله کې خپور شي.

رښيو کې مسلکي خلک د بحثونو، گړدي مېزونو او نورو خپرونو له لارې د مامورينو او کارکوونکو د فساد، تخطي او درغلي څخه پرده پورته کوي، چې له دې وېرې هم په د دې قوې په چوکاټ کې داخل کسان د فساد کچې ټيټوالي لپاره ځانته متوجې کيږي.

قضايه قوه چې ټولنه يې له نورو ډېر په فساد کې ښکېل بولي، د رښيو او مسلکي کسانو له وېرې د فساد په کولو کې له سخت احتياطه کار اخلي.

د دوی ډېری علني غونډو ته همدا رښی ژوندی پوښښ ورکوي، چې ټولنې او په کې اوسېدونکو ته غل او مل په ښکاره پرې جوتېدای شي.

رښی چې د نوښتونو او پنځونو د ايجاد او تخليق منشا گڼل کيږي، بايد دغو او ورته نورو نکتو ته د ښې پاملرنې لپاره له نامسلکيتوب څخه وژغورل شي. په دې ډول به رښی د خلکو په ژوند کې د بې ساري پرمختگ او نوښتونو له کبله مثبت بدلون رامنځته او په حقيقي توگه به د پرمختگ او فکري بډاينې سرچينه وگرځي، خو که چېرته دې برخو کې

له غفلت څخه کار واخېستل شي، نو د يوې شېبې غفلت به يې ټولنې ته د ويجاړۍ، غلامۍ او ورانۍ سبب وگرځي.

زموږ د ټولنې ۹۹ سلنه وگړي مسلمانان دي، نو کوم مسووليتونه چې بايد رسنۍ يې د دغې هېواد وگړو ته د خپرونو او نشراتو پرمهال پام کې ونيسي، ډېره کچه يې بايد اسلامي بڼه ولري. په دې سره د فساد له خپرېدلو هم تر ډېره بريده مخنيوی کيږي، نو مهمه دا ده چې رسنۍ بايد د ټولنې اخلاقياتو ته ځانگړنې پاملرنه وکړي او دا هغه چاره ده، چې د مسلکيتوب په شتون سره ترسره کېدای شي.

په دا ډول خپرونو سره مسلکي کسان ټولنه کې خلک د فساد خپرولو له خطرناکو پايلو، عواقبو او زيانونو څخه په ښه ډول خبرولای شي.

د رسنيو مشران بايد د تقرر پرمهال معيار مسلکي زده کړې وټاکي؛ ځکه مسلکي خلک تل په دنده کې نوی فکر، نوې سوژې او مسلکي طرحې وړاندې کوي او په همدې سره مخ پروړاندې ځي.

د اماتورو کارکوونکو له لوري د شپې او ورځې بې گټې خپرونو پرځای بايد د ژورنالېزم په ښو معيارونو برابرې مسلکي خپرونې خلکو ته وړاندې شي، خو گټه ترې پورته او مسلکي رسالت پرځای شي.

دا د دې لپاره هم مهم دی، چې رسنۍ تر ډېره بريده د خلکو پر ژوند اغېز کوي. د دغو رسنيو پرمټ د ټولنو او وگړو دوامدارې تربگنۍ او دښمنۍ

پای ته رسېدلي؛ ځکه پر رسنیو د خلکو ډېر باور دی، چې دا باور په مسلکي بڼه د ټولنې په ناخوالو او ستونزو منعکس کولو کې نغښتی دی. رسنیو په تېرو کلونو کې د خلکو د ژوندانه او ستونزو په باب په لکونو راپورونه خپاره کړي، خو بیا هم هغه ډول چې رسنی نورو ټولنو کې د خلکو پر ذهن واکمني کوي، دلته لا هغې مرحلې ته نه دي رسېدلي؛ ځکه دلته لا هم اړتیا ته په کتو د مسلکي او تجربه لرونکو کادرونو شتون کمزور ګڼل کېږي.

بل یې کېدای شي علت د ټولنې د اکثریت نالوستوب او د رسنیو نوی توب وي، چې دې برخه کې اوس یو څه هڅې شوي. د تعلیم کچه لوړه شوې او د فکري ازادۍ حق د ټولنې هر قشر ته ورکړل شوی دی. د ژورنالېزم مسلکي کادرونو په پنځېدو سره باید مسلکي خلک ازادۍ ته په پام سره د قانون سره سمې خپرونې ټولنې او خلکو ته وړاندې کړي. د ټولیزو اړیکو د وسایلو قانون د څلورمې مادې په لومړۍ فقره کې هم دې برخې ته اشاره شوې ده. دغه برخه کې راغلي چې:

((هر شخص د فکر او بیان د آزادۍ حق لري. د چارواکو لخوا له لاسوهنې، محدودیت او تهدید پرته د قانون د حکمونو په حدودو کې د مالوماتو، اطلاعاتو او نظریو غوښتنه، ترلاسه کول او لېږدول په دې حق

کې شامل دي، همدارنگه په دې حق کې د مالوماتو د خپرولو، وېشلو او ترلاسه کولو د وسایلو آزاد فعالیت هم شاملیږي.))

دغه ډول د همدې قانون د دوهمې مادې په شپږمه فقره کې صراحت شوی چې:

((د ټولیزو اړیکو د وسایلو له سالمې ودې سره د مرستې په منظور په داسې ډول چې دغه وده وکولای شي په هېواد کې د کره خبرونو، اطلاعاتو، زده کړو او روزنو د خپرولو، د علم او ثقافت د غوړېدلو اغېزمن وسایل وگرځي او د خلکو نظریې له ژورنالېستيکي معیارونو، اصولو او ارزښتونو (صداقت، ناپلوی او توازن) سره سمې منعکس کړي.))

د قانون دغو مادو ته په پام سره ټولې رسنۍ، برېښنایي (راډیو، ټلوېزیون، کبلي او انترنټي شبکې)، چاپیزې رسنۍ (ورځپاڼه، جریده، میاشتنۍ، مهالنۍ (تقویم)، فصل نامه، کلنۍ، پوستیر او خبرنامه) باید د ټولیزو اطلاعاتو د قانون په نظر کې نیولو سره خپلې نشرات ترتیب او وړاندې کړي.

دوی باید هغه اخلاقي ژمنتیا هم په نظر کې ونیسي، چې په رعایت سره یې ټولنې ته خیر رسیږي. دا چې زموږ د ټولنې ۹۹ سلنه خلک مسلمانان دي، نو د اسلام مبارک دین د ممانعو رعایت په کې باید وشي. بله برخه د کارکوونکو ده:

کارکونکي (ژورنالېستان) بايد د هرې پېښې سره د احساساتي چلند پرځای مسلکي چلند وکړي، خو د ناڅاپي پېښو په اړه بايد هر ډول چمتووالی ولري.

د پېښې په ځای کې بايد له خپلې تجربې، مهارت او مسلکيتوب څخه کار واخلي.

ځينې نامسلکي کسان دغه چاره ډېره عادي بولي او دې برخه کې سرعت ته په لومړيتوب سره يو ستر رسالت او مسووليت تر پښو لاندې کوي. مسلکيتوب او وظيفو ته په صداقت او درنه سترگه کتل شخص د هدف لوړو پوړيو ته رسوي.

کله چې يو څوک غواړي ښه مسلکي ژورنالېست شي، بايد لومړی ټينگه اراده، پرځان باور او تر ټاکلې مودې (چې د لوړو زده کړو وزارت مشخص کړې) زده کړې ترسره کړي.

مسلکي کسان د خپلې پوهې او مهارت څخه په گټې اخېستنې يو داسې مهالوېش ترتيبوي، چې د بل مسلکي مسوول کس په راتگ سره يې هم ترتيب شوی مهالوېش او چارې له فکري او مسلکي پلوه له پامه نه غورځول کېږي.

که چېرې مسلکي اشخاص په رښيو کې په دندو وگمارل شي، د ستونزو حل لپاره به د مسلکي برخورد او مسلکي تدابيرو په نيولو سره ولس له فکري يرغله وژغورل شي.

نو هره غوښه د خوند، شخوند او بوی له اړخه بېلې ځانگړنې لري؛ له چرگه د پسه او له پسه د چرگ وېرم نه پورته کيږي.

د مسلکي ژورنالېستانو، مشرانو او استادانو له لوري دې هغو رښيو سره ناستې وشي، چې د نامسلکو کسانو په گمارنو او خپرونو وړاندې کولو سره حساسيتونه پاروي او د ټولنې خرابۍ ته لمن وهي.

له دوی څخه دې په هره برخه کې ژمنې واخېستل شي او بېرته دې د وخت په تېرېدو دغه ژمنې وڅارل شي.

دوی ته دې قناعت ورکړل شي، چې د مسلکي کارکوونکو په شتون يې رښی نه يواځې پرمختگ کوي؛ بلکې د سيمې او هېواد پرمختگ کې هم ډېر اغېز لرلای شي؛ ځکه رښی د يو هېواد په پرمختگ کې ژور او بنيادي رول لري.

افغانستان کې ژورنالېزم خورا سخت او پېچلی مسلک دی.

ژورنالېستان تل له ستونزو سره لاس او گړېوان دي. د خبريالانو د ټولنو او خبريالانو ترمنځ ځنځيري اړيکو ته اړتيا ده. دا له موږ سره د حقايقو په پلټنه او د گواښونو پر وړاندې په گډه دفاع کې مرسته کوي.

له دې لارې دا هم کېدلای شي چې کلتوري او ښوونيزه برخه لا نوره پياوړې شي او مسلکي کسانو کې دا وړتيا ځای پرځای شوې وي، چې خپلو ليدونکو او اورېدونکو ته دغه ستر مسووليت په ښه ډول سرته ورسوي.

د زده کړې په برخه کې کله-کله ځینې کړنې، هڅې او څارنې ولس ته خوږو کې د زهرو ورکړه وي؛ ځکه د ځان او ټولنې نوم لوړاوي او خپراوي په جنون هره کړنه تجربه کيږي. که په بېلگو پسې لاړ شو، نو په میاشتنی کورسونو کې د مسلکي کسانو پرځای د نامسلکي خلکو روزل یې ښه مثال دی، چې دغه روزنه ولس او مسلکي خلکو ته د ځورونې لار خلاصوي او اماتوران یې نه یواځې خپل شخصیتونه لکه گاز هوا ته پورته کوي؛ بلکې د مسلکيانو په مسلکي جسم هم سم لکه د سرطان دانه گرځي؛ ځکه روڼ مسلک توروې او دودونه او گردونه یې بیا د خوار ملت زړونو او مخونو ته لارې کوي.

د مسلکيانو ځای نیول کيږي او حق یې په نورو خوړل کيږي؛ دغه ځای دی چې ځانته ویلو استادانو په لوی لاس مسلکي فساد ته دروازې پرانیستي او د مسلک ښکلی ډگر یې نه یواځې په خپلو ناپوهو لوبغاړو په بې رحمۍ ځپلی؛ بلکې دغه له خونده ډک مسلک یې د جنگ په ډگر بدل کړی.

په څو میاشتنی کورسونو او عملي کارونو یو څوک مسلکي ژورنالېست کېدای شي.

د لېسې زده کوونکي یا د بل مسلک زده کړیال او فارغ ته د څو میاشتنۍ زده کړې له امله په ټولې مسلکي برخې د بادشاهۍ خیالي تاج په سرول

او د هغوی له لوري بيا لکه ليدل شوی فلم؛ ناخبره او نابره هر ډول او هر ډيالوگ ته گرېوانونه شکول خورا مسلکي ستونزې زېږوي.

دغه اماتوران بيا اړ دي، چې رښيو کې پرته له کوم مالي امتيازه لاسو پېښې واچوي او گڼ شمېر غير اخلاقي، غير انساني او غيرمسلکي کړنو ته زړه ښه کړي، خو په مقابل کې يې بيا د همدې ډگر مسلکي او وړ شخص د داسې کړنو نه ترسره کولو له امله په کور ناست وي.

له کيفيته خلاص دغه چينايي مالونه د ټولنيز رسالت په رسولو کې عاجز او ټولنه د ښې رهبرۍ پرځای په بلا کړلېچو او ناسمو لارو بيايي.

له همدې امله خو نن د ژورنالېزم ترڅنگ په گڼ شمېر نورو مسلکونو هم د خلکو اعتبار کم شوی؛ ځکه دوی د يوې برخې په خبرېدو په ټوله مانا مسلک باندې د پوهېدو ټټر وهي، خو د مسلک له سمندري ژوروالي او اسماني لوړوالي ناخبره پاتي. آن له يوې برخې هم بشپړ اگاه نه وي؛ يانې که د تفريح له مفهومه اماتور صاحبان وپوښتل شي، ممکن همدومره ووايي، چې:

((خندا، سندره او ټوکه))

دلته دوی له طنزونو او په کې له شته چوکاټونو ناخبره وي.

او که له تفريح په پوهه کې لږ وړاندې تللي وي، نو ايله تر اطلاعاتي ژانرونو ورسيرې، حال دا چې دې مسلک کې د اطلاعاتو سربېره نور ډېر

قالبونه، چوکاټونه او ژانرونه شته، خو هغه کسان چې مسلکي نه وي، له هغو نورو مسلکي اصطلاحاتو ناخبره او عاجز پاتې وي.

د مسلکي کادرونو له لوري ډېری وخت د نامسلکي کسانو په روزونکو هم نیوکې کېږي. دوی دغه روزونکي په مسلکي فساد ککړ بولي، چې په خبره یې مسلکي کسانو سره د خبرو او بحث جرئت نه لري او د مسلکونو په جغو او فریادونو هم پانده او کانه دي؛ ځکه خو په دغه کړنه کې له ماشومانو کار اخلي او گرم هم نه دي؛ ځکه پانده خلک ډېری وخت د ماشومانو په اوږو ځانونه تر ټاکلو موخو رسوي.

دا باید ومنو، چې رښتیا ترخه وي او که دغه ترخه لکه د ملریا گولۍ د دوی د خولې خوند خرابولو سبب ګرځي، خو د مسلکي صحت او تندرستۍ له امله ورته دا دوا اړینه ده، چې باید مجبوراً یې اورېدو ته پلټۍ ووهي.

که چېرته د کتابونو په څېر اوږد ژوند او غوره حېثیت گټل غوښتل موخه وي، نو دغه کسان دې د مسلکي فساد او د ځورېدلي روزنې ختمولو لپاره هره برخه کې په مسلکي خلکو کار وکړي او په خپلو اړوندو څانگو کې دې ورته مسلکي روزنه ورکړي؛ یانې د ژورنالېزم زده کړيال په عملي ډګر کې باید په بېلابېلو پروګرامونو ونازول شي، د حقوقو زده کړيال په ډیپلوماتیکو اصولو، اصطلاحاتو، د محکمو تمثیل او د حالاتو د څارلو او تحلیل لپاره د بېلابېلو ورکشاپونو، کنفرانسونو او سیمینارونو پر مټ په تخنیکي او مسلکي توګه وروزل شي. دغه ډول د کمپیوټر ساینس زده

کړيال سره هم د ډېتابېس، سافټویرونو او نورو د اړتیا وړ مسلکي توکو په پوره کولو، جوړولو او زده کولو کې کار وشي، نو لرې به نه وي چې په رښتینې او منظمه بڼه به دغه روزنه د دې دردېدلي ولس د درد لپاره دوا وگرځي.

پای

اخځليکونه

1. قران کریم
2. احاديث
3. اساسي قانون
4. اطلاعات او کلتور وزارت
5. افغاني اوسنۍ رښۍ، ليکوال: پوهان دوکتور محمد اسماعيل يون ماسټرۍ تېزس، چاپ کال ۱۳۸۱
6. بخاري شريف، ابو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري رح، ژباړن: فقير محمد عباس قادريه.
7. تفسير ابن کثير، تاليف حافظ عماد الدين ابن کثير، ژباړن، مشتاق مجروح يوسفزی، تاج کتبخانه قصه خانه پېښور.
8. ټوليزو اړيکو قانون
9. د افغان پر معاصر تاريخ يوه لنډه کتنه، کانديد اکاډمېسن محمد ابراهيم عطايي، ۱۳۹۳ هـ.ل.
10. رښيو قانون
11. د هېواد له بېلابېلو ولاياتو او مرکز کې د رښيو مشرانو سره مرکې
12. د هېواد په کچه مسلکي کادرونو سره مرکې
13. کورنيو او بهرنيو استادانو سره مرکې
14. نامسلکه او اماتورانو څخه پوښتنې او ورسره مرکې
15. روحانين، علماء او روښانفکرانو سره مرکې
16. د رښيو مخاطبانو او ليدونکو ترمنځ ټولپوښتنې
17. نظرية الحق والالتزام، ليکوال: دوکتور و وهبة الرحيلي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library